

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ДИЗАЙНУ І ТЕХНОЛОГІЙ

Дипломна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

*студентка 6 курсу, 631 групи
спеціальності 013 «Початкова освіта»*

Сумарюк Діана Василівна

Керівник: канд. пед. наук, асист.

Маковійчук О.В.

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 6 від 22 листопада 2022 р*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ДИЗАЙНУ І ТЕХНОЛОГІЙ	7
1.1. Науковий феномен «формування соціальної компетентності молодших школярів» як психолого-педагогічна проблема	7
1.2. Сутність поняття «соціальна компетентність молодших школярів» та її структурні компоненти	19
1.3. Роль уроків дизайну і технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів	28
Висновки до розділу 1	38
Розділ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОЦІ ДИЗАЙНУ І ТЕХНОЛОГІЙ	40
2.1. Констатувальне дослідження стану сформованості соціальної компетентності молодших школярів на уроках дизайну і технологій	40
2.2. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов педагогічних умов формування соціальної компетентності молодших школярів на уроках дизайну і технологій	48
2.2.1. <i>Організація соціально-комунікативної взаємодії у процесі проєктно-технологічної діяльності</i>	49
2.2.2. <i>Залучення учнів до спільної діяльності з виготовлення корисних та естетичних виробів на уроках дизайну і технологій</i>	53
2.2.3. <i>стимулювання рефлексивної діяльності молодших школярів з метою розвитку соціальної компетентності молодших школярів на уроках дизайну і технологій</i>	59
Висновки до розділу 1	63
Висновки	65
Список використаних джерел	69
Додатки	76

ВСТУП

Актуальність дослідження. Серед основних завдань реформування освітньої системи України визначено проблему інтелектуального та соціального розвитку молодших школярів, ініціативної особистості, яка здатна реалізувати себе в житті, бути успішною та сприяти розвитку суспільства. Зазначений аспект актуалізується у процесі оволодіння молодшими школярами ключовими компетентностями, однією з яких є соціальна компетентність.

Соціальна компетентність характеризує особистість, що володіє навичками соціальної поведінки, яка відкрита до суспільства, готова до сприйняття соціальної інформації та виявляє бажання пізнавати оточуючий світ. Засвоєння стратегій соціальної поведінки в молодшому шкільному віці, може стати фундаментом для розвитку повноцінної особистості.

У початковій школі проблема формування соціальної компетентності реалізується під час вивчення всіх навчальних предметів. Зокрема уроки дизайну і технологій також збагачують процес формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах початкової школи. Проєктно-технологічна діяльність, як провідна на уроках дизайну і технологій, дає можливість учням розв'язувати реальні життєві питання, безпосереднього контактувати учням між собою, з метою створення корисних та естетичних виробів у партнерській взаємодії.

Стан дослідження проблеми. Значущість проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів визначено в основних нормативно-правових документах, зокрема це Закон України «Про освіту» (2017), Державний стандарт початкової освіти (2018), Концепції Нова українська школа (2017).

Педагогічна теорія та психологічні дослідження засвідчують, що зміст і способи формування соціальної компетентності молодших школярів дедалі більше цікавлять науковців.

Питання формування компетентності стало предметом особливої уваги в працях Н. Бібік, С. Бондар, І. Зимньої, Н. Довмантович, А. Єгорова, О. Савченко та ін.

Аспекти соціальної компетентності особистості розкривають такі вчені: І. Бех, Н. Бібік, Н. Гавриш, М. Гончарова-Горянська, І. Єрмаков, А. Мудрик, Т. Поніманська, М. Савченко, Л. Сохань, М. Степаненко, В. Цветков та ін. Формування соціальної компетентності учнів молодших класів розглянуто науковцями Н. Бібік, С. Д. Губарєва, С. Данилейко, Н. Калініна, О. Кононко, О. Проценко та ін.

Ідеї використання проектно-технологічної діяльності як засобу формування соціальної компетентності молодших школярів на уроках дизайну і технологій розкрито у дослідженнях Т. Мачачі, В. Тименка, О. Савченко.

Важливість ефективного формування соціальної компетентності у молодших школярів, її значущість для життя в соціальному середовищі, недостатній рівень теоретичного вивчення проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів, зокрема на уроках дизайну і технологій, зумовили вибір теми магістерського дослідження: ***«Формування соціальної компетентності у молодших школярів засобами проектно-технологічної діяльності на уроках дизайну і технологій».***

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності молодших школярів на уроках дизайну і технологій.

Для досягнення мети визначено наступні ***завдання***:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми у науковій літературі, з'ясувати сутність та структуру поняття «соціальна компетентність молодших школярів».

2. Розкрити роль уроків дизайну і технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

3. Дослідити рівні сформованості соціальної компетентності у молодших школярів на уроках дизайну і технологій.

4. Теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності молодших школярів на уроках дизайну і технологій.

Об'єкт дослідження – процес формування соціальної компетентності молодших школярів.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності молодших школярів на уроках дизайну і технологій.

Для розв'язання поставлених завдань використовувалися:

- **теоретичні методи дослідження** (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, систематизація та узагальнення теоретичних даних, що представлені у педагогічній та методичній літературі);
- **емпіричні методи дослідження** (анкетування, педагогічне спостереження, бесіда).

Теоретичне значення: обґрунтовано поняття «компетентність», «соціальна компетентність», «соціальна компетентність молодшого школяра», «проектно-технологічна діяльність»; проаналізовано проблему формування соціальної компетентності у молодших школярів в педагогічній теорії та практиці, визначено структурні компоненти соціальної компетентності молодшого школяра (когнітивно-мотиваційний, діяльнісний та емоційно-рефлексивний), критерії та показники, що їх відображають, описано рівні сформованості соціальної компетентності у молодших школярів (високий, середній, низький); теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності молодших школярів на уроках дизайну і технологій.

Практичне значення. Результати дослідження можуть використовувати вчителі при організації освітнього процесу в початкових класах та студенти у процесі проходження педагогічної практики.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота містить вступ, два розділи, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ I

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
НА УРОКАХ ДИЗАЙНУ І ТЕХНОЛОГІЙ**

1.1. Науковий феномен «формування соціальної компетентності молодших школярів» як психолого-педагогічна проблема

У сучасному інформаційному просторі особливої ваги набуває питання соціалізації кожного громадянина України починаючи з дитячого віку. Соціальне середовище визначають обов'язковою умовою соціалізації особистості. Компоненти соціального середовища (духовні, соціальні, економічні, політичні) впливають на розвиток та формування відповідних ціннісних орієнтацій та поведінки особистості.

Понять «соціалізація», «компетентність», «соціальна компетентність» є взаємопов'язаними та основними для вчителя початкової школи.

Під «соціальним середовищем» розуміється: «складне багаторівневе утворення, конкретний прояв стосунків, що мають місце в суспільстві, в якому живе і розвивається особистість; сукупність соціальних умов життєдіяльності людини, які впливають на її поведінку і свідомість» (Академічний тлумачний словник, 2019).

Тлумачення терміна «соціалізація» знаходимо в педагогіці, у психології, соціології соціальної педагогіці, філософії та.

Проблеми розвитку особистості в наукових дослідженнях описані крізь призму різних пристосувань людини до середовища, в якому вона народилась і живе, а саме: виховання, формування, самовиховання, адаптація, соціалізація.

Термін «соціалізація», який сьогодні є досить вживаним, виник у ІХ столітті та започаткований Е. Дюркгеймом. В той час наукова спільнота особливої уваги приділяла творчому пошуку особистого «Я» через

соціалізацію. До критеріїв соціалізованості особистості відносять: «зміст сформованого світогляду (цінності, установки, стереотипи); адаптованість особистості та її спосіб життя й відповідно до загальноприйнятих норм сама поведінка; соціальна ідентичність (групова, особиста); рівень незалежності, впевненості і самостійності, ініціативності й незакомплексованості, розкнутості» (Енциклопедія освіти, 2009).

Сучасна епоха, яка пов'язана з появою комп'ютерних технологій, що дотичні до всіх сфер розвитку особистості дитини, характеризується новими термінами, такими як «медіасоціалізація», «кіберсоціалізація». Науковець О. Мальцева у своїх дослідженнях описує позитивний вплив кіберпростору на соціалізацію особистості, який включає: «розширення меж спілкування, можливості для здійснення неформальної освіти, самореалізації та самопрезентації, необмежений доступ до різноманітної інформації, організація співтовариств за інтересами тощо; також вказується й на небезпеку (інтернет-адикції, соціальна ізоляція, віртуалізація вільного часу, незахищеність соціалізації дітей та молоді в умовах інформаційного суспільства)» (Мальцева О., 2020).

На основі вищезазначених тлумачень поняття «соціалізація» розуміємо, як взаємообумовлений двобічний процес соціального становлення особистості, що відбувається коли індивід входить в соціальний простір через інтеграцію, адаптацію, індивідуалізацію цінностей до культури соціуму. Соціалізація, як процес, є фундаментом для формування соціальної компетентності особистості.

Соціалізація охоплює поняття «соціальне виховання», яке визначається як: «процес, націлений на розвиток, формування та зміну особистості; форма й метод соціальної роботи, спрямовані на оволодіння й засвоєння дітьми та молоддю соціального досвіду й вироблення якостей особистості, необхідних для подальшого життя» (І. Шахрай, 2021).

Енциклопедія освіти поняття «соціальне виховання» трактує як: «процес та результат цілеспрямованого впливу на людину для оволодіння і

засвоєння нею загальнолюдських та спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування позитивних ціннісних орієнтирів, соціально значущих якостей» (Єрмаков І., 2000).

Л. Коваль зазначає, що: «соціальне виховання – це система заходів, направлених на оволодіння й засвоєння дітьми та молоддю загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування у них стійких ціннісних орієнтацій і адекватної соціально направленої поведінки, тобто зовнішній цілеспрямований вплив на становлення особистості, з орієнтацією на взаємодію індивідуума і соціальних умов людини, у результаті якого відбувається накопичення соціального досвіду через оволодіння та засвоєння загальнолюдських та специфічних знань з метою формування позитивних ціннісних орієнтацій, соціально значущих якостей» (Коваль Л., 1997).

Пріоритетним напрямком діяльності Нової української школи є осучаснення освітнього середовища та забезпечення високої якості освіти для кожного учня, орієнтація на індивідуальні потреби дитини. Відповідно до мети, змінились до навчання, зокрема акцент на компетентнісний зміст освіти, сучасні методики навчання, організація новітнього освітнього середовища. Також не менш важливим сьогодні створення нового освітнього простору, що безпосередньо впливає на емоційний стан учнів та вчителів. В Концепції «Нова українська школа» прописано, що: «зміна освітнього середовища – це зміна ставлення до дитини: повага, увага до неї, прагнення знайти оптимальний спосіб для її ефективного навчання» (Нова українська школа, 2018).

У «Методичних рекомендаціях щодо організації освітнього простору НУШ, затверджених наказом МОН від 23.03.2018 № 283» зазначено, що: «створення нового освітнього простору призводить до змін всіх складових освіти – зростання частки проєктної, командної та групової діяльності під час занять, урізноманітнення організації навчального простору в класа» (Нова українська школа, 2018).

Враховуючи сукупність ресурсів та можливостей освітніх навчальних закладів, як чинників вторинної соціалізації учнів, у Державному стандарті початкової освіти розкрито результативно-діяльнісні характеристики освіти – це компетентності, які набуває учень у процесі навчання та власного пізнавального й життєвого досвіду; зокрема, це вміння вчитися, загальнокультурна, здоров'язбережувальна, громадянська, соціальна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентності (Державний стандарт початкової загальної освіти, 2018).

Державним стандартом передбачено, що «соціальна і громадянська компетентності молодших школярів мають міждисциплінарний характер, інтегруються за допомогою всіх освітніх галузей і спрямовуються на соціалізацію особистості, набуття громадянських навичок співжиття і співпраці в суспільстві, дотримання соціальних норм» (Державний стандарт початкової загальної освіти, 2018).

Тривалість навчання в закладах освіти охоплює важливі періоди становлення та розвитку людини, формування її особистісних характеристик. В ці періоди (молодший шкільний вік, підлітковий вік, юність) формуються фундаментальні навички у напрямку соціалізації людини, а також механізми взаємодії з іншими. Провідною діяльністю молодшого школяра є навчання. Сучасна освітня система спрямована на розвиток сукупності життєво важливих теоретичних й практичних знань, що формують світогляд особистості школяра та пояснюють аспекти наукової картини світу. Через навчання відбувається ознайомлення дитини з дійсністю та набуття вмінь правильно орієнтуватися в навколишньому середовищі, взаємодіяти з ним, керувати своєю поведінкою.

Для ґрунтовного дослідження теми магістерського дослідження та з метою формулювання цілісного уявлення про сутність і зміст поняття «соціальна компетентність молодших школярів» зосередимо увагу на поглядах вітчизняних та зарубіжних науковців, щодо тлумачення понять «компетентність», «соціальна компетентність».

У педагогічній літературі поняття компетентність розгалається як «новоутворення суб'єкта діяльності – учня, його внутрішній резерв, який виявляється в системному прояві знань, умінь, здібностей, ставлень, взаємодії та особистісних якостей, що в сукупності забезпечують досягнення цілей діяльності в різних сферах» (Нова українська школа: poradnik dla vчителів, 2019).

Психологи соціальну компетентність описують як: «наявність впевненої поведінки, при якій різні навички стосунків з людьми є автоматизованими й дають можливість мобільно змінювати свою поведінку залежно від ситуації» (Психолого-педагогічні поняття: словник довідник, 2017). Дана якість охоплює такі складові: участь у прийнятті рішень, здатність брати на себе відповідальність, здатність регулювати конфлікти; життєдіяльність у різнокультурному середовищі, оволодіння усним і письмовим спілкуванням; бажання та здатність до самонавчання та саморозвитку.

Соціальна компетентність практично не залежна від природнофізіологічних (генетичних) якостей особистості, адже вона формується під дією зовнішніх чинників: подолання проблемних ситуацій, умови самовираження і саморозвитку, подолання життєвих труднощів та досвід, вирішення сімейних ситуацій, соціального середовища.

В Державному стандарті початкової освіти соціальна компетентність разом із здоров'язбережувальною трактується як: «активна громадянська позиція, підприємливість, розвиток самостійності через особисту ідентифікацію, застосування моделі здорової та безпечної поведінки, збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, добробуту та сталого розвитку» (Державний стандарт початкової освіти, 2018).

За твердженням Н. Бібік соціальна компетентність передбачає: «здатність жити в соціумі (враховувати інтереси та потреби соціальних груп), дотримуватися соціальних норм та правил, співпрацювати з партнерами, а також адекватно виокремлювати, ідентифікувати, фіксувати та аналізувати

питання на перетині системи соціальних відносин суспільства людини» (Бібік Н., 2004).

Соціальна компетентність визначається як система складних вмінь та навичок соціальної взаємодії, різних сценаріїв поведінки під час типових життєвих ситуацій, що дають можливість адаптуватися, приймаючи рішення через знання справи

Соціальна компетентність учня – це готовність до сприймання соціальної інформації, відкритість до суспільства, бажання пізнати людей і толерантне ставлення до них, навички соціальної поведінки, ,.

Соціальна компетентність учня, за визначеннями Н. Гавриш: «є інтегральною якістю особистості, що складається з комплексу емоційних, мотиваційних, характерологічних особливостей і виявляється в соціальній активності та гуманістичній спрямованості особистості» (Н. Гавриш, 2007).

Науковці зазначають, що особистість є соціальною істотою, що зумовлює її включення в соціальну діяльність. Науковець Л. Петько вказує: «як ціннісне ставлення виступають: ціннісні орієнтації, потреби та інтереси, соціальні установки, мотиви, мета – все те, що є й характеризує свідомість, самодіяльність, цілеспрямованість, самостійність діяльності» (Петько Л., 2010).

Вчені Додж, Ашер і Пархурст у своїх дослідженнях стверджували: «соціальна компетентність – ефективність або адекватність, з якою індивід здатний реагувати на різні конфліктні ситуації, що стоять перед ними» (Steven R. Asher Child Development, 1983).

К. Абромс зазначав, що соціальна компетентність це: «сукупність здібностей, які відображають ефективність взаємодії людини із довкіллям» (Абромс К, 1991).

Аналогічно роздумував і М. Вайт: «ця компетентність відноситься до здатності організму ефективно взаємодіяти з соціальним середовищем» (White R. W., 1959).

Тімоті А. Кавел розкрив це поняття, як: «соціальна компетентність – це соціальні досягнення, глобальні судження про соціальні знання та взаємодія з оточуючим середовищем» (Timothy A. Cavell, 1990).

Ми підтримуємо таку думку науковців, що соціальна компетентність молодшого школяра є інтегральною якістю, адже вона охоплює систему знань, формування умінь, навичок, розвиток та взаємодію особистості з соціумом, а також здатність об'єктивно оцінювати свої вчинки та обирати стратегію особистої поведінки.

Соціальну компетентність ототожнюють з «життєвою компетентністю», оскільки провідним фактором її розвитку є зовнішній чинник (сім'я, життєві труднощі, умови навчання, професійний розвиток, вплив оточення). Саме тому до структури соціальної компетентності часто вводять «соціальний інтелект» й «психологічну гнучкість».

У публікаціях Д. Губаревої зазначається, що «процес формування й розвитку особистості учня в молодшому шкільному віці характеризується інтенсивним розвитком соціальних стосунків, змінами соціальних ролей і функцій з подальшим розширенням соціально-моральних взаємодій дітей з навколишнім соціумом, динамічністю соціальних уявлень, особливим ставленням до світу» (Губарева Д., 2020). Описані зміни є основними аспектами у організації процесу формування соціальної компетентності учня. Також формування соціальної компетентності молодших школярів відбувається не лише у процесі навчання, але й під впливом політичних, релігійних чинників, телебачення, Інтернету та ін..

Під поняттям «соціальна компетентність молодшого школяра» В.Коваленко визначає, що це: «підтверджена здатність особистості, що виявляється у відкритості до суспільства, навичках соціальної поведінки, готовності до сприймання соціально спрямованих інформаційних повідомлень, відповідальності перед іншими за свої вчинки та вміння вибудовувати свою поведінку в середовищі поєднаної реальності у

відповідності до соціальних норм і суспільних цінностей» (Коваленко В., 2017).

У працях О. Савченко соціальна компетентність молодшого школяра міститься у структурі життєвої компетентності особистості. Наукоць зазначає, що: «майбутнє дитини залежить від того, як вона зможе адаптуватися до соціального середовища, коли поряд не буде дорослого, готового прийти на допомогу» (Савченко О., 2012).

Аналіз наукових праць з досліджуваної проблеми, показав, що сьогодні проблема формування соціальної компетентності молодших школярів ставить перед початковою ланкою освіти основне завдання – це розвиток повноцінної особистості кожного учня. Сформована соціальна компетентність, за визначенням І. Г. Єрмакова, вимагає вміння рахуватися з правами інших людей та із соціальними нормами. На думку науковця, формування соціальної компетентності особистості учня – це становлення її життєвого потенціалу (Єрмаков І., 2020).

Як зазначає Л. Лепіхова, соціальна компетентність особистості – це: «вміння відстояти власну думку, протистояти небажаному впливу, толерантності, вміння пристосовуватися і, більш того, ефективно діяти в соціальних умовах, що постійно змінюються» (Лепіхова Л., 2006). Створення сприятливих умов для успішного формування соціальної компетентності молодших школярів дозволяє сформувати особистість як соціально-успішну.

М. В. Гончарова-Горяньська зазначає, що соціальна компетентність як багатогранна якість особистості, охоплює глибину та множину функціонування особистості в соціальному середовищі. Така особистість на достатньому рівні володіє соціальними мотивами, знаннями та уміннями, необхідними для успішної взаємодії зі соціальним середовищем, також самопочуттям та самосприйняттям особистості в мінливому соціумі. При цьому науковець стверджує, що: «соціальна компетентність передбачає як достатній рівень вміння будувати партнерські стосунки, здатності до

кооперації на рівноправній основі, так і достатній рівень конформності, щоб не йти врозрід з вимогами суспільства» (М. В. Гончарова-Горянська, 2004).

Аналіз науково-педагогічних праць показує, що соціальна компетентність молодшого школяра охоплює такі здатності:

- аналізувати як функціонують соціальні інститути суспільства та визначати власне місце в них;
- проєктувати стратегії свого життя, враховуючи потреби та інтереси інших соціальних груп, індивідумів, соціальні норми і правила, наявні в українському суспільстві;
- продуктивно співпрацювати з іншими партнерами в групі, команді, виконувати відповідні ролі та функції в колективі, проявляти ініціативу, керувати та підтримувати власні взаєминами з іншими;
- застосовувати вміння конструктивно розв'язувати конфлікти, досягати консенсусу, брати відповідальність на себе за прийняті рішення та їх виконувати;
- спільно з іншими партнерами в колективі визначати цілі діяльності та планувати дії, розробляти та реалізовувати соціальні проєкти й стратегії;
- визначати мету спілкування з іншими, використовувати ефективні стратегії спілкування відповідно до ситуації, уміти емоційно налаштовуватися на спілкування в команді.

Соціальна компетентність поєднує в своїй внутрішній будові різні інші компетентності, тому її характер визначають, як інтегративний, системний.

Науковці К. Кривіцька, та І. Коновальчук зазначають, що соціальна компетентність сполучає в собі групи таких ключових компетентностей: інформаційно-технологічну, громадянську, компетентність соціальної взаємодії, здоров'язберігаючу, компетентність спілкування. У внутрішній структурі соціальної компетентності учня дослідниця виділяє мотиваційний,

ціннісно-смисловий, когнітивний, поведінковий компоненти та емоційно-вольову саморегуляцію (Кривіцька К, Коновальчук І., 2021).

Відносно важливості формування соціальної компетентності молодших школярів науковці та практики однастайні, що цей вік є дуже сприятливим для соціального розвитку учнів. Саме в школі змінюються умови життя дитини, характер провідної діяльності (провідною стає навчальна діяльність), спілкування з однолітками.

Молодший шкільний вік, як сензитивний період у житті дитини, характеризується важливими новоутвореннями, які необхідні для формування соціальної компетентності учнів у освітньому процесі: це зокрема розвиток та якісні перетворення процесів пізнавальної сфери (пам'яті, мислення, уваги, сприйняття, уяви); формування волі, характеру (дисциплінованості, стриманості, наполегливості, організованості, цілеспрямованості, вимогливості до себе та до інших); формуванням моральної самооцінки, яка сприяє контролю власної діяльності та вибору поведінки, збагачення власного соціального досвіду.

Молодший шкільний вік характеризується активною соціалізацією дитини та адаптацією її до нових умов, засвоєнням нею соціальних норм, цінностей, правил. Навчальній діяльності властивий соціально-комунікативний характер: важливість та можливість співпрацювати в групі, виконувати соціальні ролі та функції, брати на себе відповідальність та взаємодіяти з іншими, вести діалог, дискутувати, пропонувати та відстоювати власні ідеї, а також приймати позиції інших. В навчальній діяльності, відповідно компетентнісного підходу, використовують моделювання ситуацій, які максимально наближені до реальних умов життя учнів для практичного застосування ними набутих знань та набуття суб'єктного соціального досвіду.

Соціальну компетентність молодшого школяра розглядають науковці як здатність вирішувати актуальні та відповідні для свого віку проблеми соціальної взаємодії. Особливістю соціальної компетентності учнів

молодшого шкільного віку є особистісна та соціальна значимість у процесі виконання завдань та розв'язування проблем, які відповідають їх віку (Губарева Д., 2020).

Формування соціальної компетентності молодших школярів може відбуватися в соціально значимій діяльності. Через діяльність в колективі кожний його учасник входить у суспільство. Такими первинними колективами для учня є його сім'я, школа, позашкільний заклад. Сформованість соціальної компетентності особистості школяра є результатом активної групової та колективної навчальної діяльності та спілкування. Також активна участь молодшого школяра в навчальній діяльності є однією з важливих умов формування й інших ключових компетенцій: мотиваційних, навчальних, технологічних тощо (Коберник Г., 2021).

Соціальна компетентність – це сформована здатність особистості до співробітництва в групі, команді, її мобільність, вміння адаптуватись та визначати особисті цілі, виконувати різні ролі та функції в колективі, складати план, розробляти та реалізовувати соціальні проекти індивідуальних та колективних дій; це вміння визначати та реалізовувати мету комунікації залежно від обставин; підтримувати взаємозв'язки; розв'язувати життєві проблемні ситуації.

Соціальна компетентність мотивує учнів відстояти власну думку, підсилює вміння пристосовуватися бути толерантним, протистояти небажаному впливу, більш ефективно діяти в певних соціальних умовах, що постійно змінюються. Соціальна компетентність вимагає високого рівня оптимізму, що надихає на віру в успіх, а також – достатнього рівня песимізму, що дає змогу реально оцінити свої вчинки, себе, знання, для того щоб уникнути зайвої ейфорії, стимулює ліквідувати прогалини в знаннях й вміннях, які гальмують справу.

В сучасному світі виникає гостра потреба подивитися на шкільну систему, не лише як на систему навчання, а як на «школу життя». Такий

підхід дозволить освітнім закладам розглядати компетентність учнів в інтегрованому освітньому просторі як виконання завдання успішної їх соціалізації. Така організація психолого-педагогічної роботи визначається як розуміння педагогічними працівниками, які конкретно соціокультурні вміння навички, соціальнопсихологічні якості особистості необхідно формувати у школярів. Це обумовлює розумінням вчителем сутності і структури соціальної компетентності, адже чітке усвідомлення компонентного складу соціальної компетентності дозволить максимально ефективно та кваліфіковано організувати роботу щодо соціалізації учнів в умовах початкової школи.

Зміст процесу формування соціальної компетентності учня відображає ланцюжок взаємодії молодшого школяра у групі (розуміння себе, взаємодія з однолітками) та з дорослими (батьками, рідними, педагогами).

О. Л. Кононко вважає, що соціальна компетентність молодших школярів сформована коли вони: «1) володіють елементарними знаннями про соціальні явища, події, людей, взаємини, способи їх налагодження; цінують, визнають значущість для себе всього, що пов'язане із соціальним життям, цікавляться ним; 2) називають словами, вербалізують основні соціальні явища; 3) передають свої враження, пов'язані із соціальними подіями та взаєминами людей, художніми образами (малюють, складають оповідання тощо); 4) пов'язують соціальну активність людей і власну з виконанням соціально сформованих стандартів; 5) реалізують свої знання та інтереси у різних формах поведінки; 6) проявляють у поведінці конструктивну творчість; 7) збалансовують особисті та соціальні інтереси» (Кононко, 2009).

Сформована соціальна компетентність молодших школярів визначає учня як відкритого до суспільства, який володіє навичками соціальної поведінки, готовий до сприймання соціальної інформації, проявляє бажання пізнавати оточуючий світ.

Отже, на основі аналізу теорії прихожого-педагогічних досліджень нами визначено, що процес формування соціальної компетентності

молодших школярів передбачає таку організацію освітнього процесу, коли забезпечує всебічний розвиток соціально-компетентної особистості, готової до конструктивної взаємодії, соціально значимої діяльності, набуття учнями в ній досвіду успішної соціальної взаємодії як в навчальній діяльності, так і в повсякденному житті.

1.2. Сутність поняття «соціальна компетентність молодшого школяра» та її структурні компоненти

Компетентнісний підхід – це провідна освітня парадигма, що передбачає створення умов для оволодіння учнями комплексом компетенцій, які показують потенціал та здатність особистості до стійкої життєдіяльності в умовах сучасного соціального простору.

Державний стандарт початкової освіти одним з результатів навчання визначає: «засвоєння учнями відповідно до вікових особливостей різних видів соціального досвіду, системи цінностей суспільства, морально-правових норм, традицій» (Державний стандарт початкової освіти, 2018).

Концепція Нової української школи висвітлює соціальну компетентність як: «уміння співпрацювати заради певного результату, досягати компромісів, розв'язувати конфлікти; у структурі соціальної компетентності виділяють здатності, які повинні бути сформовані в дитини: ініціативність, вирішення проблем, прийняття рішень, співпраця в команді (Концепція Нової української школи, 2018).

У науковій педагогічній літературі поняття «компетентність» трактується як: «володіння учнем компетенцією, що поєднується з його особистісним ставленням до предмета діяльності (Гончарова-Горянська М. В., 2004); інтегративна якість особистості, що виявляється в здатності та готовності до діяльності (Докторович М. О., 2006); інтегрована здатність особистості, яка набута в процесі навчання і включає знання, досвід,

цінності, ставлення, які можуть цілісно реалізуватися на практиці» (Смагіна Т. М., 2010)».

Ми розглядаємо поняття «компетентність» як цілісну здатність, яка охоплює якісні характеристики особистості та її особистий досвід, набутий у процесі діяльності, отриманий за результатами набутих знань, умінь й навичок, необхідний для виконання конкретних дій та вирішення життєвих ситуацій у побуті.

Розібравши за морфологічною будовою слова термін «компетентність» та «компетенція», бачимо спільну частину цих слів «compe», що значить «знати, вміти, досягати», а отже, загальною властивістю є «дії, що пов'язані зі знаннями у будь-якій сфері життя особистості». Це вказує на надпредметний, міждисциплінарний та інтегративний характер поняття.

Сутність поняття «компетентність» визначають як новоутворення учня, його внутрішній потенціал, який передбачає системний прояв знань, умінь, здібностей та ставлень, взаємодію та особистісних якостей, що в сукупності забезпечують досягнення поставлених цілей в різних сферах діяльності.

Поняття «соціальна компетентність» трактується науковцями порізно, залежно від особливостей її змісту, спрямованості та структури.

Гончарова-Горянська М. виокремлює системний характер соціальної компетентності та описує її як інтегральну характеристику особистості, що охоплює соціальні мотиви, знання, уміння, навички взаємодії, які впливають на ефективність її дій (Гончарова-Горянська, 2004).

Проценко О. зазначає, що окрім знань, умінь, навичок соціальної взаємодії, важливим компонентом соціальної компетентності є здатність моделювати, корегувати та оцінювати свої вчинки та дії відповідно до соціальних норм (Проценко О., 2014)

На основі узагальнення поглядів науковців ми визначаємо, що «соціальна компетентність» – це інтегративна здатність особистості, яка формується в процесі навчання та соціалізації, і є системою, що охоплює

цінності, мотиви, досвід, здібності, знання, навички особистості, цілісність яких залежить від ефективної взаємодії з іншими людьми, самостійність уміння пошуку конструктивних рішень проблемних ситуацій, які виникають у повсякденному житті, можливості швидко адаптуватись до нових умов життя і самореалізації.

У контексті нашого дослідження проаналізовано сутність поняття «соціальна компетентність молодшого школяра» крізь призму поглядів науковців. Так О. Крузе Брукс описує соціальну компетентність молодших школярів як: «інтегративну якість особистості, що характеризує ціннісне ставлення до продуктивної взаємодії з різними групами й індивідами у процесі активного творчого освоєння дитиною морально-етичних норм спілкування і регулювання на основі рефлексії міжособистісних та внутрішньо особистісних соціальних позицій (О. Крузе Брукс).

Губарева Д. визначає соціальну компетентність молодших школярів як: «компонентне утворення в структурі його ключових компетентностей, що відображає різні комбінації цінностей, знань, умінь, здатностей та особистісних якостей, що забезпечують активність дитини в суб'єкт-суб'єктному процесі взаємодії з соціокультурною дійсністю та на основі неї формування інтеріоризованого особистістю соціального досвіду» (Губарева Д., 2020);

Г. Коберник трактує поняття соціальна компетентність молодших школярів, як: «інтегративну характеристику особистості дитини, яка відображає систему знань, умінь і навичок, набутих нею у процесі освоєння навчальних предметів і необхідних їй для моделювання своєї поведінки, уміння адекватно сприймати навколишню дійсність, будувати систему відносин та спілкування з оточуючими людьми з урахуванням соціальної ситуації» (Г. Коберник, 2021).

Тадаєва Т., у своїх наукових дослідженнях розкриває, що: «соціальна компетентність молодших школярів є інтегративною характеристикою особистості, що передбачає здатність засвоєння та відтворення молодшим

школярем соціальних знань, навичок, ціннісного ставлення (для учнів 1-4 класів), первинних навичок рефлексії (для учнів 3-4 класів) до соціальної ролі школяра, учителів, батьків та однолітків, Батьківщини, а також до ігрової, навчальної діяльності та до інформації і сучасних гаджетів» (Тадаєва Т., 2015).

Отже, на основі аналізу досліджень науковців соціальну компетентність молодших школярів ми визначаємо як компонентну якість в структурі його ключових компетентностей, що характеризує різне поєднання цінностей, знань, умінь, здібностей, особистісних якостей учня, що забезпечують активність дитини в процесі взаємодії з соціокультурною дійсністю та формування особистістю соціального досвіду.

Аналіз структурування досліджуваної компетентності доводить, що науковці прихильні до однієї думки, а саме: ключовими аспектами визначення компонентів є ціннісно-мотиваційний, когнітивний, поведінковий. Всі проаналізовані структури соціальної компетентності репрезентовані компонентом, що:

- відтворює особистісні якості, мотивацію, ціннісні установки до взаємодії з соціокультурною реальністю;
- що узагальнює знання особистості про соціальну дійсність та про себе самого, про соціальні норми й особливості взаємодії в групі, колективі, про способи налагодження відносин та уникнення конфліктів тощо;
- розкриває систему вмінь, навичок та здібностей особистості призвичаїтись до соціокультурної дійсності, з легкістю взаємодіяти з іншими людьми в соціумі, виконувати різні соціальні ролі та набувати соціального досвіду під час соціальної практики тощо.

Також науковці виокремлюють рефлексивний компонент, наголошуючи, що формування соціального досвіду потребує від людини неодмінної та постійної саморефлексії, що сприяє адекватному сприйняттю особистістю себе та власних дій. Соціальна рефлексія або соціальне

розуміння молодших школярів є одним із способів усвідомлення соціального досвіду. Вона ґрунтується на процесі накопичення, збагачення, осмислення, прийняття, в умовах навчання в школі, знань про соціальні явища, соціальних умінь та навичок, досвіду творчої діяльності, досвіду емоційних відносин, пропущених крізь призму самовідношення та самооцінки. Соціальна рефлексія молодших школярів охоплює такі елементи: самомотивацію, самоорганізацію, самоаналіз, самооцінку. Деякі науковці, додають до структури соціальної компетентності комунікативний компонент, що характеризує продуктивну комунікативну міжособистісну взаємодію.

Дослідниця Данилейко С. виділяє такі компоненти соціальної компетентності: «1) мотиваційний: проявляє інтерес до спілкування; визнає цінність взаємодії з іншими людьми; приймає норми і правила взаємодії з людьми (норми моралі, етикету); розуміє неминучість несення відповідальності за свої вчинки; усвідомлює необхідність конструктивно взаємодіяти з іншими; 2) когнітивний: вбачає знання своїх позитивних і негативних якостей; знання того, що люди різні за своїми характеристиками, вчинкам; існування різних культур; знання норм і правил взаємодії/спілкування з однолітками і дорослими; знання про організацію роботи в групі, вибудовування системи взаємодії для досягнення загального результату; знання конструктивних способів взаємодії; знання конструктивних способів розв'язання конфліктних ситуацій; наявність уявлень про вербальні і невербальні засоби спілкування; знання способів самовираження (пояснення, переконання, повідомлення про свої почуття); 3) діяльнісний: проявляє готовність до актуалізації наявних знань, здатність до самопрезентації та самоорганізації, самоконтролю; вміння встановлювати стосунки, взаємодія (знайомитися, створювати групу тощо); вміння домовлятися, розв'язувати питання конструктивними способами; дотримання норм і правил поведінки; 4) рефлексивний: здатність оцінювати і пояснювати свою поведінку і аналізувати вчинки інших на основі наявних знань;

здатність аналізувати ситуацію і знаходити спосіб поведінки відповідно до норм і можливостей» (Данилейко С., 2021).

О. Проценко зазначає, що до соціальної компетентності входять наступні компоненти: «пізнавальний компонент, що пов'язаний з умінням школяра розуміти настрій свого партнера за вербальними і невербальними ознаками, знати правила роботи в групі; сформувати регулятивний компонент означає навчити дитину проявляти доброту, увагу, шанобливе ставлення до свого партнера, проявляти інтерес до соціального життя; особистісний компонент передбачає сформованість елементів самопізнання дитини; вміння дитини не сваритися, спокійно реагувати в конфліктних ситуаціях, вміння підтримати розмову і спілкуватися на прості побутові теми сприяє формуванню комунікативного компонента» (Проценко О., 2014).

Коваленко В. виділяє компоненти соціальної компетентності учнів, які навчаються в умовах інклюзивного освітнього простору та описує їх змістовне наповнення, а саме: «1) афективноціннісний: емоційне ставлення до оточення; мотиви спілкування з ними; ставлення до себе, прийняття себе і оточення з їх особливостями; усвідомлення своєї унікальності, неповторності; ставлення до етичних норм, правил поведінки і взаємин між людьми різного віку, статі, релігійної приналежності, економікосоціального статусу та ін.; 2) когнітивний: уявлення про соціальні ролі (учитель, учень, товариш); уявлення про свою сутність, своє здоров'я, про можливості свого тіла; усвідомлення своєї приналежності суспільству, колективу як повноцінної, самостійної, 81 неповторної особистості; розуміння емоцій, настрою власного та інших людей за вербальними і невербальними ознаками; розуміння своїх бажань та інших людей; знання етичних норм поведінки; розуміння наслідків своїх вчинків та інших людей; знання можливих способів виходу з конфліктної ситуації, варіантів поведінки для досягнення бажаної мети; 3) дієвопрактичний включає дві складові: а) комунікативно-мовну; б) поведінковорефлексивну; 4) особистісний: толерантність, емпатія, впевненість, соціальна відповідальність за свою поведінку; позитивна

установка на саморозвиток; адекватна самооцінка; націленість на успіх» (Коваленко В., 2017).

Узагальнюючи, в структурі соціальної компетентності молодшого школяра виділяємо такі компоненти: когнітивно-мотиваційний, діяльнісний та емоційно-рефлексивний.

Результатом когнітивно-мотиваційного компоненту є реалізація таких функцій, дотримання правил; функція відмови або зупинки свого егоцентризму; розуміння соціальної реальності.

Діяльнісний компонент виконує наступні функції: функція саморегулювання, надання позитивних зворотних зв'язків; функція турботливого мислення;

Результатом емоційно-рефлексивного компоненту є виконання таких функцій як ініціативність та самопрезентація; усвідомлений вибір; регулювання проблемних ситуацій.

Опишемо показники сформованості соціальної компетентності молодших школярів відповідно визначених компонентів.

Когнітивно-мотиваційний компонент характеризується сформованістю у молодшого школяра знань про загальні норми моралі, правила поведінки в суспільстві, родині, колективі, дотримання цих способів; про свої права та обов'язки, про існуючі соціальні ролі; про управління своїми діями та емоціями; про способи взаємодії (вербальні, невербальні, безпосередні, віртуальні, дистанційні); про можливості уникнення конфліктних ситуацій.

Учень молодшого шкільного віку проявляє позитивне ставлення до інших людей, людей з особливими потребами, представників інших культур та народів; має сформовані інтерес, бажання та позитивні установки до дружби з однолітками; має сформовані мотиви навчальної діяльності та спілкування; позитивно сприймає залучення його до колективних форм діяльності; розуміє та усвідомлює важливість таких рис характеру, як відкритість, активність, співчуття, толерантність, самостійність тощо.

Операційно-діяльнісний компонент характеризується сформованістю у молодшого школяра вмінь та навичок приймати загальні норми моралі і правила поведінки в суспільстві, родині, колективі та дотримуватися їх, устанавлювати та підтримувати стосунки з різними соціальними групами та окремими людьми (однолітками), проявляти активність у дружбі, навчанні, спілкуванні, бути толерантним, співчутливим, у взаємодії з оточуючими людьми, представниками інших народів, особами з особливими потребами, , проявляти зворотній зв'язок у спілкуванні; враховувати з бажання та інтереси інших людей, демонструвати власну позицію; деякі рішення приймати самостійно, відповідальність за їх прийняття брати на себе; ухилятися конфліктних ситуацій, а за винекнення розв'язувати їх; гідно вигравати та програвати; спокійно проявляти розчарування, керувати проявами гніву; брати активну участь у колективних формах діяльності (освітній, ігровій, трудовій, спортивній тощо).

Емоційно-рефлексивний компонент характеризується здатністю учня молодшого шкільного віку до: усвідомлення важливості дружніх стосунків із однолітками, взаємодії з присутніми людьми; аналізу своїх вчинків та інших людей, прогнозування їх результатів відповідно до мети та соціальних норм; аналізу свіго емоційного стану та інших людей, контролю емоцій відповідно здійсненого аналізу; коригування своїх дій відповідно до окресленої мети й інтересів інших учасників взаємодії; збагачення соціального досвіду на основі самовдосконалення.

Добір показників відповідно встановлених компонентів уможливило визначення рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів.

Низький рівень сформованості соціальної компетентності молодших школярів свідчить про формальну або неправильну реалізацію ознаки: учень володіє обмеженими, неточними знаннями про явища та об'єкти соціальної дійсності або ж такі знання відсутні; прояв інтересу до соціально значущої діяльності слабкий або такий інтерес відсутній; у прояві емоцій стриманий;

здатності до самооцінки поведінки відсутня; уявлення про правила та норми поведінки в соціумі фрагментарні; значення понять: почуття, настрої, співпереживання пояснює із ускладненнями; проявляє неадекватні емоції; конфліктну ситуацію самотійно подолати не може; в незнайомих ситуаціях відсутня впевненість, самотійність; здатен на дії, що не відповідають соціальним нормам.

Середній рівень сформованості соціальної компетентності молодших школярів свідчить про реалізацію ознаки, проте ситуативно і під контролем дорослих: знання учня про наявні явища та об'єкти соціальної дійсності недостатньо широкі та конкретні; інтерес до соціально значущої діяльності проявляє ситуативний; самооцінка поведінки, коригування власних дій недостатня; учень розуміє важливість спілкування з іншими людьми, бажання самореалізуватися є мотивом до спілкування; в типових ситуаціях спілкування з однолітками та дорослими знайомий з правилами й нормами поведінки; учень має уявлення про засоби спілкування, такі як мова, жести; значення понять: настрої, співпереживання може пояснити; самотійно може знайти спосіб поведінки в конфліктній ситуації з однолітками; використовує в спілкуванні найбільш поширені жести; за допомогою слів вільно передає свій задум; ініціативу у спілкуванні проявляє тільки з добре знайомими людьми; у прояві емоцій виявляє складності; тільки деякі власні якості адекватно оцінює; тільки вчинки та дії добре знайомих людей може сприймати та оцінювати адекватно; здійснює дії, які не повною мірою відповідають соціальним нормам.

Високий рівень сформованості соціальної компетентності молодших школярів свідчить про реалізацію ознаки, усвідомлено, з повним та чітким виконанням: соціальні знання про об'єкти соціальної дійсності широкі та стійкі, у формі понять; соціальні інтереси широкі та стійкі, наявна зовнішня і внутрішня мотивація до спілкування; учень здатний до самооцінки поведінки та коригування власних дій; поважає взаємодію з іншими людьми, визнає її цінність; дотримується правил і норм поведінки з дорослими та однолітками

в різних ситуаціях спілкування; засобами вербального та невербального спілкування володіє вільно; пояснює значення понять: почуття, настрої, співпереживання; самостійно знаходить спосіб вирішення конфліктної ситуації з дорослими чи однолітками; в спілкуванні з дорослими чи однолітками часто проявляє ініціативу; емоційні прояви, відповідають ситуаціям; якості партнерів по спілкуванню, свої вчинки та дії сприймає та оцінює адекватно; здійснює дії, що відповідають соціальним нормам; в нових ситуаціях веде себе самостійно і впевнено.

Процес формування соціальної компетентності молодших школярів потребує чіткого усвідомлення вчителем не лише сутності, змісту та структури досліджуваної компетентності, але й специфіки, напрямів та механізмів реалізації в умовах освітнього середовища початкової школи, зокрема на уроках дизайну і технологій.

1.3. Роль уроків дизайну і технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів

Школа – це одна з важливих ланок у житті людини, яка впливає на її успішність та становлення як особистості. Саме набутий соціальний досвід в школі, сформовані уміння навички, задають ритм нашим життєвим амбіціям, їх реалізації.

У Законі України «Про освіту» вказано, що: «метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності» (Закон України «Про освіту», 2018). Освітній процес в Україні враховує розвиток творчого, критичного мислення та активної позиції всіх суб'єктів навчання.

Ще В. Сухомлинський зазначав: «Дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, збудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності – це перша заповідь виховання. У наших школах не повинно бути нещасливих дітей, душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для переборення труднощів, бажання вчитися» (Сухомлинський В., 1977).

Формування соціальної компетентності особистості відбувається у через соціально значиму діяльність, де в колективі кожний його учасник входить у суспільство. Такими первинними колективами для учня є сім'я, школа, позашкільний навчальний заклад. Сформованість соціальної компетентності молодшого школяра є результатом активної групової та колективної навчальної діяльності, а також спілкування з однолітками. Також активність учнів у навчальній діяльності є першоосновою формування й інших ключових компетентностей.

Формування соціальної компетентності молодших школярів можливе під час вивчення усіх навчальних предметів початкової школи.

Про сформованість соціальної компетентності молодших школярів говорять наступні критерії: елементарні знання соціальних явищ, подій, людей, про взаємини та способи їх налагодження, про цінність визнання значущості всього, що пов'язано із соціальним життям та цікавість до нього; здатність учнів назвати словами основні соціальні явища; передавати свої враження, що пов'язані із соціальними подіями, взаєминами людей, через художні образи (виготовлення виробів, малювання, складання оповідання тощо); встановлення взаємозв'язків між власною соціальною активністю та інших людей із реалізацією соціальних стандартів; реалізація знань й інтересів у формах поведінки; прояв в учнівській поведінці конструктивної творчості; баланс особистих інтересів з соціальними.

У змісті інтегрованого курсу «Дизайн і технології» закладено компетентнісний потенціал, що сприяє формуванню соціальної

компетентності, яка необхідна для розв'язання життєвих проблем, якісного, творчого облаштувати свого життєвого простору, самореалізації.

Результатом освітніх зусиль на уроках дизайну і технологій можуть стати такі сформовані соціальні компетентності як: здатність учнів до співробітництва в групі, команді, мобільність, уміння адаптуватись, визначати особисті цілі, виконувати різні ролі та функції в колективі, планувати, розробляти та реалізовувати як індивідуальні, так і спільні соціальні проєкти; в залежності від обставин визначати та реалізовувати мету комунікації; підтримувати взаємини; розв'язувати проблеми, які пов'язані з різними життєвими ситуаціями. Формування соціальної компетентності молодших школярів базується особистісних якостях: мотивація успіху, позитивне ставлення до себе, довільність, здатність до конструктивної поведінки в різних ситуаціях, висока самооцінка.

Зміст технологічної освітньої галузі реалізується через логічну послідовність змістових ліній, які відображають структуру розвитку особистості та культури організації сучасного виробництва: «Інформаційно-комунікаційне середовище»; «Середовище проєктування»; «Середовище техніки і технологій»; «Середовище соціалізації».

Зокрема формування соціальної компетентності є основним завданням змістової лінії «Середовище соціалізації», яка спрямована на оцінювання і самооцінювання процесу і результатів власної та спільної проєктно-технологічної діяльності; формування здатності презентувати освітні результати, обговорювати їх з іншими, ефективно використовувати створені вироби; реалізацію добродійної діяльності, гостинності; виконання трудових дій у побуті, розвиток прагнення якісно облаштувати свій життєвий простір.

На уроках дизайну і технологій мета формування соціальної компетентності можна досягти шляхом залучення учнів до проєктно-технологічної діяльності як провідного засобу розвитку і навчання учнів, вироблення здатності до самостійного навчання, оволодіння засобами

сучасних технологій, умінь конструювати власний процес пізнання і на практиці реалізувати заплановане. Це передбачено типовою освітньою програмою, зміст якої зорієнтовано на «цілісний розвиток особистості дитини засобами предметно-перетворювальної діяльності, формування ключових та предметної проектно-технологічної компетентностей, необхідних для розв'язання життєвих проблем, культурного й національного самовираження» (Типова освітня програма інтегрованого курсу «Дизайн і технології», 2018).

Проектно-технологічна діяльність учнів на уроках дизайну і технологій інтегрує універсальні способи предметно-перетворювальної діяльності людини: поява творчого задуму та його реалізація в готовому продукті, який є соціально й особистісно корисний.

Результатом проектно-технологічної діяльності є отримання очікуваних результатів: це зовнішні освітні продукти – поетапне створені особистісно і соціально значущі вироби, матеріали особистого портфоліо та внутрішні освітні продукти – індивідуальні рівні сформованості предметної проектно-технологічної компетентності як суб'єктне досягнення результатів технологічної освіти – здобуті знання, уміння, способи діяльності, здібності та цінності, які формуються й накопичуються у процесі взаємодії із зовнішнім освітнім середовищем.

Науковець Т. Мачача визначає структуру проектно-технологічної діяльності, охоплює наступні етапи: «інформаційно-комунікаційний як підготовка, спостереження та вивчення навколишнього світу, пошук, аналіз і синтез потрібної інформації, дослідження предметів, матеріалів та пристосувань, необхідних для створення виробів за графічними зображеннями або власним задумом; проектування як процес виявлення проблем, вибору і моделювання об'єкта творчої праці (створення його образу), конструювання (планування покрокових дій щодо реалізації задуманого: розробка конструкції, побудови, устрою; добір матеріалів тощо) та визначення способів його виготовлення; технологія реалізації як

сукупність способів і засобів перетворення інформації та матеріалів в очікуваний продукт за наперед визначеною послідовністю та задля інтересів людини; рефлексія як осмислення, аналіз, самооцінювання цілей, завдань, змісту та результатів проєктно-технологічної діяльності» (Мачача, 2015).

Аналізуючи зміст проєктно-технологічної діяльності молодших школярів, ми спробували встановити вплив кожного її етапу на розвиток соціальних компетенцій молодших школярів, що подали в Таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Вплив етапів проєктно-технологічної діяльності на розвиток соціальної компетентності молодших школярів

<i>Етапи</i>	<i>Діяльність педагога</i>	<i>Діяльність учнів</i>	<i>Вплив на формування соціальної компетентності</i>
<i>Інформаційно-комунікаційний</i>	Визначення теми, мети і завдань проєктно-технологічної діяльності, створення невимушених умов, атмосфери співпраці, націлювання учнів на активну роботу, шанобливе ставлення один до одного Спостереження, консультація в питаннях пошуку інформації, роботи в групі, при необхідності організація роботи груп, визначення часових рамок подальшої	Занурення у творчу атмосферу, настроїв на активну практичну діяльність, прогнозування цілей та результатів, пошук, уточнення інформації, формування групи, розподіл ролей, розробка плану майбутньої діяльності, вибір матеріалів та пристосувань для практичної роботи, вивчення джерел інформації	Розвиток вміння цілепокладання, самостійності у постановці проблеми, розвиток комунікативної компетенцій; розвиток вміння вести дискусію, організаторських здібностей, уміння прогнозувати ситуацію; вибір соціальної ролі

	роботи.		
<i>Проектування</i>	Моделювання проблемної ситуації, постановка запитань, які спрямовують учнів на варіанти її вирішення, спостереження, консультація, демонстрування ідей, зразків, координація у визначенні технологічної послідовності виготовлення виробу	виявлення проблем і потреб, продукування ідей, вибір особистісно і соціально значущих об'єктів проектування, планування дій, вивчення і визначення критеріїв, яким повинен відповідати майбутній виріб; ☒ моделювання вибраного об'єкта проектування — створення образу майбутнього виробу,☒ конструювання об'єкта проектування: виконання графічних зображень, добір матеріалів за їх властивостями, орієнтовні розрахунки витрат: матеріальних і часових; ☒ визначення технологічної послідовності виготовлення виробу.	Розвиток творчого мислення, умінь працювати у команді, розвиток самостійності, оволодіння та використання знань про суспільство, модель поведінки в суспільстві, , розвиток нових форм спілкування
<i>Технологія реалізації</i>	Показ та пояснення технології виготовлення виробу, допомога у підготовці до оформлення та захисту результатів проєктно-технологічної діяльності	Виготовлення виробу, експериментування, контроль, виявлення і виправлення своїх помилок	Координування дій і взаємодопомоги у процесі безпосереднього виготовлення виробу.
<i>Рефлексія</i>	Участь у колективному аналізі та оцінці результатів, узагальнення отриманих результатів, підведення	Представлення та захист результатів, аналіз і оцінка результатів і зробленого, саморефлексія, виявлення успіхів і невдач, обговорення	Пізнання і оцінювання себе та один одного, розвиток навичок публічних виступів, навичок рефлексивного самоаналізу,

	підсумків, організація рефлексії	можливостей застосування виробу та подальших перспектив, реалізація доброчинної діяльності	підвищення самооцінки і самоповаги, і як наслідок, поваги до учасників колективу, коректування системи моральних орієнтирів та установок ,повага до думки інших
--	--	---	--

Значення проєктно-технологічної діяльності для загального розвитку молодшого школяра є цінним. Основним засобом організації проєктно-технологічної діяльності є виготовлення учнями виробів – продуктів соціально й особистісно значущих, естетичних, робота над якими охоплює вирішення актуальних проблем, що сприяє розвитку пізнавального інтересу, самоствердженню особистості та отриманню задоволення від активної пошукової діяльності.

Організація проєктно-технологічної діяльності має певні особливості. Виконання предметно-перетворювальних завдань може здійснюватися як в індивідуальній, груповій чи колективній діяльності учнів. Індивідуальна діяльність передбачає роботу окремого учня. У процесі колективної роботи кожен учень має свої завдання, і з окремих результатів створюється ціле (колективний виріб, презентація виробу). Робота в групах може охоплювати виконання окремого самостійного завдання учнями, а може бути частиною роботи над колективним продуктом. Під час виконання завдань проєктно-технологічної діяльності учитель враховує організаційні моменти, зокрема: вікові особливості учнів, формулювання теми, вибір об'єкта праці, що відповідає інтересам учнів, специфіка управління практичною предметно-перетворювальною діяльністю учнів. Під час виконання роботи вчитель також надає учням чіткі інструкції, зрозумілі пояснення, слідкує за

алгоритмом виконання дій. Конкретний очікуваний результат відображається наочно, через малюнки, технологічні карти, зразки виробів.

Проектно-технологічна діяльність вимагає від учнів відтворення знань, умінь та навичок про співпрацю із однолітками у соціальному середовищі. Під час практичної роботи над виробом на уроці дизайну і технологій учні пізнають правила поведінки в соціумі, отримують знання й розуміння соціальної дійсності; набувають умінь саморегуляції, самоконтролю власних почуттів, розуміють соціальні ролі та дотримуються їх, відчують тонкощі соціальних ситуацій та уміють розв'язувати конфліктні ситуації; ефективно взаємодіють з соціумом, комунікують, проявляють особистісну активність, вміння рекомендувати себе.

Проектно-технологічна діяльність відповідає новому типу відносин між учнями покоління зет, альфа та вчителями. У процесі практичної роботи учні мають можливість самостійно вибирати спосіб знаходження інформації та стратегію її опрацювання, що відображає індивідуальний підхід. Представлення результатів проектно-технологічної діяльності відповідає новим видозмінам мислення учнів та загальному сприйняттю інформації.

У ході проектно-технологічної діяльності у дитини включаються всі операції мислення: синтез, аналіз, абстрагування, порівняння, узагальнення та конкретизація, що активно розвивається саме у молодшому шкільному віці. Також зауважимо, що в даний віковий період активно розвивається уява молодшого школяра через роботу з різною інформацією, її опрацювання, конструювання, моделювання та виготовлення самого об'єкту праці, презентацію результатів діяльності. Дані види діяльності на уроках дизайну і технологій потребують творчого підходу, що є основою для удосконалення та розвитку процесів уяви молодшого школяра.

У процесі роботи над проектно-технологічним завданням молодші школярі налагоджуються взаємозв'язки з однолітками, вчителем через комунікативну, вербальну компетентність під час обговорення теми та очікуваних результатів, під час виготовлення виробу, що впливає на

формування мовленнєвого блоку. Учні починають свідомо ставитись до того, що вона говорять, задумуються над правильністю вимови та будови висловлювань. Будуючи діалоги, школярі використовують більший словниковий запас, вправніше висловлюють свою думку та набувають характеру складної поведінки. Орієнтація в комунікативних засобах дає змогу організувати «міжособистісний простір» у процесі соціалізації учнів та засвоїти певні рольові репертуари.

Підготовка до презентації об'єкту праці дозволяє учням навчитись коротко висловлюватись, логічно будувати свої думки, проявляти свій творчий підхід та відпрацьовувати навички подачі інформації та її аргументації, удосконалювати навички публічного виступу, роботи з аудиторією, відповідальності перед суспільством, що є підґрунтям у формуванні соціальної компетентності.

Важливою на уроках дизайну і технологій є роль учителя, яка змінюється залежно від етапів проектно-технологічної діяльності молодших школярів, під час яких педагог не передає знання, а забезпечує активну діяльність школяра, тобто:

- *консультує* (моделює різні ситуації, мотивує учнів до постановки запитань, настановує на роздуми, самостійну оцінку того чи іншого явища, предмета тощо; учитель-консультант утримується підказок, навіть коли помічає, що учні «виконують щось не так»);
- *мотивує* (дотримується принципів, які подають учням проблемну ситуацію, як ситуацію вибору та свободи самовизначення);
- *фасилітує* (консультує та допомагає учням у процесі роботи над виробом; не вказує на недоліки чи помилки в діях учнів в оціночній формі, а навпаки провокує роздуми, запитання, самостійну оцінку діяльності, моделює різні ситуації);
- *спостерігає* (зادля отримання інформації, що дозволить продуктивно працювати під час консультації, а також ляже в основу дій вчителя з оцінки рівня сформованості компетентностей учнів).

В роботі над проектно-технологічними завданнями на уроках дизайну і технологій роль учнів є активною (динамічною). Відбувається прояв самостійності. Учень є суб'єктом діяльності, що обирає вільний вибір способів та видів діяльності для досягнення поставленої мети.

Роль учня в процесі виконання етапів проектно-технологічної діяльності передбачає:

- *вибір (прийняття рішення)*, що не тільки мотивує учня, а й формує в нього почуття причетності, прийняття на себе відповідальності;
- створення системи *взаємовідносин* з вчителями, однолітками, дорослими на позиції співпраці (дорослий – професіонал, що виконує свою роботу та ухвалює рішення; я – людина, яка робить конкретну справу та несе за неї відповідальність);
- *оцінювання та рефлексія* під час роботи над виготовленням вироб, коли учень мислить, обдумує власні дії та дії оточуючих, свій вибір та вибір інших людей, досвід та почуття, які отримує. Процес рефлексії дає змогу сформуванню оцінку (самооцінку) навколишньої дійсності та себе соціумі. Учень аналізує наслідки власних дій та дій оточення, і тим самим розуміючи помилки, посилює свою мотивацію до подальших дій. Процес оцінювання відбувається на кожному етапі проектно-технологічної діяльності молодших школярів (оцінка важливості інформації; ідей; робота команди).

Отже, можемо зробити висновок, що на уроках дизайну і технологій під час виконання завдань проектно-технологічної діяльності у молодших школярів розвивається вміння співпрацювати в команді, аналізувати різні джерела інформації, відповідальність, пізнавальні інтереси, формується активна позиція та вміння завершувати розпочату справу до кінця. Уроки дизайну і технологій сприятливі для проведення пошукових та дослідницьких робіт, дискусій, мозкових штурмів, що реалізують принцип вільного вибору та принцип опори на суб'єктний досвід учнів. Творча атмосфера протягом уроку відіграє роль гуртуючої чинника, допомагаючи

школяра розвинути вміння працювати в команді та толерантно ставитись до всіх учасників діяльності, як до однокласників-друзів, так і до вчителя.

Висновки до розділу 1

У процесі аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтовано зміст понять «компетентність», «соціальна компетентність», «соціальна компетентність молодших школярів».

Сутність поняття «компетентність» визначають як новоутворення учня, його внутрішній потенціал, який передбачає системний прояв знань, умінь, здібностей та ставлень, взаємодію та особистісних якостей, що в сукупності забезпечують досягнення поставлених цілей в різних сферах діяльності.

Соціальна компетентність – це інтегративна здатність особистості, яка формується в процесі навчання та соціалізації, і є системою, що охоплює цінності, мотиви, досвід, здібності, знання, навички особистості, цілісність яких залежить від ефективної взаємодії з іншими людьми, самостійність уміння пошуку конструктивних рішень проблемних ситуацій, які виникають у повсякденному житті, можливості швидко адаптуватись до нових умов життя і самореалізації.

«Соціальна компетентність молодших школярів» у межах нашого дослідження визначаємо як компонентну якість в структурі його ключових компетентностей, що характеризує різне поєднання цінностей, знань, умінь, здібностей, особистісних якостей учня, що забезпечують активність дитини в процесі взаємодії з соціокультурною дійсністю та формування особистістю соціального досвіду.

У структурі соціальної компетентності молодших школярів визначено когнітивно-мотиваційний, діяльнісний та емоційно-рефлексивний компоненти.

Зясовано роль уроків дизайну і технологій, у змісті яких закладено компетентнісний потенціал, що сприяє формуванню соціальної компетентності молодших школярів, яка необхідна для розв'язання життєвих

проблем, якісного, творчого облаштувати свого життєвого простору, самореалізації.

Результатом освітніх зусиль на уроках дизайну і технологій можуть стати такі сформовані соціальні компетентності як: здатність учнів до співробітництва в групі, команді, мобільність, уміння адаптуватись, визначати особисті цілі, виконувати різні ролі та функції в колективі, планувати, розробляти та реалізовувати як індивідуальні, так і спільні соціальні проєкти; в залежності від обставин визначати та реалізовувати мету комунікації; підтримувати взаємини; розв'язувати проблеми, які пов'язані з різними життєвими ситуаціями. Формування соціальної компетентності молодших школярів базується особистісних якостях: мотивація успіху, позитивне ставлення до себе, довільність, здатність до конструктивної поведінки в різних ситуаціях, висока самооцінка.

РОЗДІЛ 2

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ДИЗАЙНУ І ТЕХНОЛОГІЙ**

*2.1. Констатувальне дослідження рівнів сформованості соціальної
компетентності молодших школярів*

Для дослідження рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів проводився *констатувальний експеримент*, зміст програми якого передбачав:

- підбір діагностичних методик та методів вивчення проблеми дослідження;
- визначення рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів на основі окреслених компонентів, критеріїв та показників.

Базою для проведення констатувального дослідження стала Давидівська ЗОШ I-III ступенів Сторожинецької міської ради Чернівецького району Чернівецької області, де працює автор дослідження на посаді вчителя початкових класів. Учасниками констатувального експерименту були учні початкових класів.

Для досягнення мети ми використовували наступні методи дослідження: анкетування учнів, спостереження, бесіду.

Дослідження рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів здійснювалось за визначеними компонентами, критеріями та показниками, характерними для соціальної компетентності, які описані у параграфі 1.2.

Доцільним інструментом для виміру соціальної компетентності молодших школярів є методика: «Assessment of Social Competence (ASC): A scale of social competence functions» (Оцінка соціальної компетентності

(ASC): Шкала функцій соціальної компетентності, додаток А), яку було адаптовано під учнів молодшого шкільного віку. Зміст запитань методики відповідав життєвому устрою цієї вікової групи. Діагностика також передбачала спостереження за учнями та його діями з дорослими.

Методика дозволила встановити комплексну психологічну діагностичну оцінку орієнтацій учнів міжособистісних стосунках у навколишньому світі; особистісних якостей, які були побудовані на діагностиці 7 рівнів – 9 функцій соціальної компетентності.

Відповідність функцій з діагностики до компонентів соціальної компетентності: мотиваційний: слідування правил; функція відмови або зупинки свого егоцентризму; когнітивний: розуміння соціальної реальності; соціально-ціннісний: функція саморегулювання, надання позитивних зворотних зв'язків; функція турботливого мислення; поведінковий: ініціативність та самопрезентація; усвідомлений вибір; регулювання проблемних ситуацій (Додаток А).

Опишемо результати вивчення соціальної компетентності молодших школярів за визначеними компонентами: когнітивно-мотиваційним, діяльнісним, емоційно-рефлексивним.

Результати рівня усвідомлення соціальних правил, норм та моральних цінностей молодшими школярами подано на рис. 2.1.

Високий рівень усвідомлення соціальних правил, норм та моральних цінностей виявлено у 12,7%; середній рівень у 72,5%; високий рівень діагностовано у 14,8%. Тобто, серед молодших школярів переважає базовий, середній рівень усвідомлення соціальних правил, норм та моральних цінностей. Більшість учнів характеризуються відсутністю чи недостатнім досвідом різних варіацій поведінки, яка не відповідає основним поведінковим закономірностям; частковою усвідомленістю або неусвідомленістю соціальних норм, моральних цінностей, які характерні для навколишнього соціум

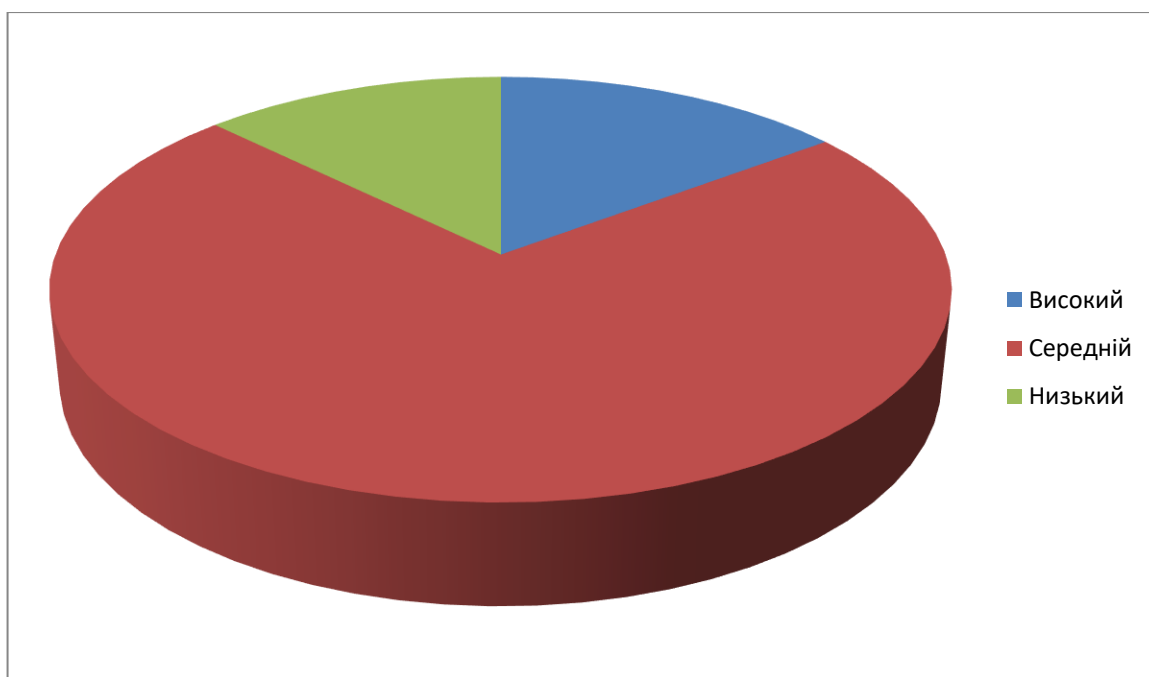


Рис. 2.1. Результати вивчення соціальної компетентності молодших школярів за когнітивно-мотиваційним компонентом, (%).

На рисунку 2.2. наведені результати вивчення соціальної компетентності молодших школярів за показниками операційно-діяльнісного компоненту.

Високий рівень сформованості навичок само презентації та ініціативності діагностовано в 13,4% учнів; середній рівень спостерігається у 16,8% учнів. Низький рівень навичок самопрезентації та ініціативності виявлено у найбільшій кількості респондентів – це 69,8%. Молодші школярі характеризуються недостатнім рівнем розуміння соціальної реальності, умінь проявляти свою соціальну поведінку відповідно дійсної ситуації, групи людей, їх індивідуальних якостей, що негативно може впливати на здатність долати невдачі, розвивати лідерські якості.

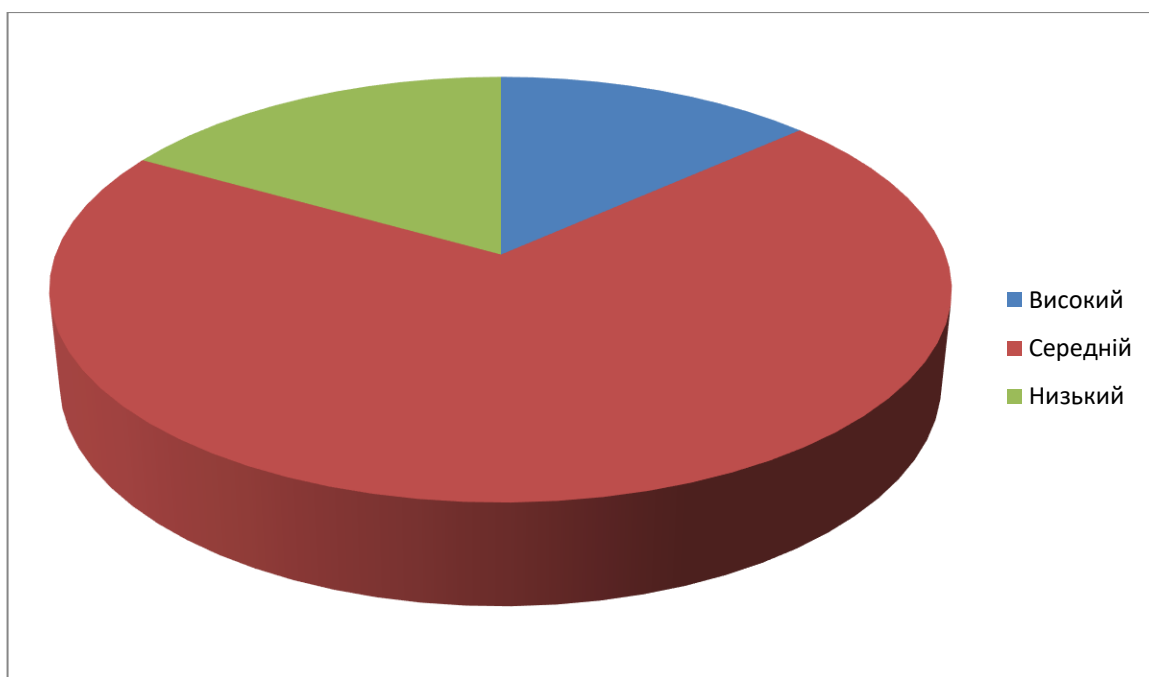


Рис. 2.2. Результати вивчення рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів за діяльнісним компонентом, (%).

Розподіл молодших школярів за рівнями сформованості соціальної компетентності (за показниками емоційно-рефлексивного компоненту) подано на рисунку 2.3.

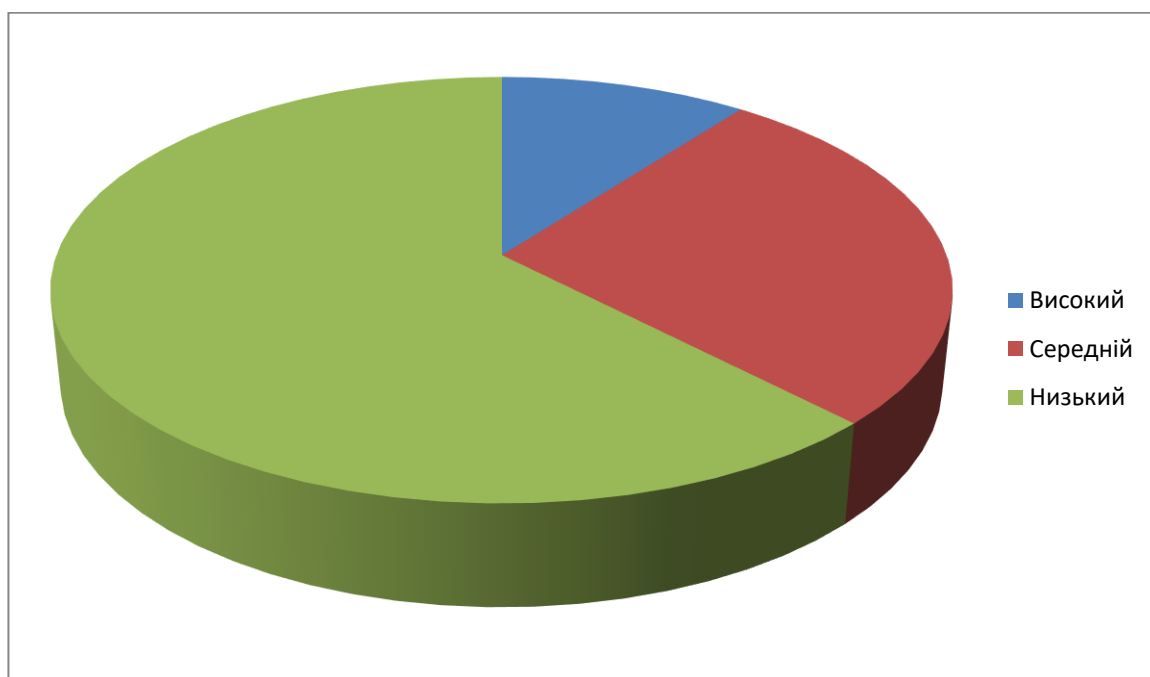


Рис. 2.3. Результати вивчення рівнів сформованості соціальної компетентності за емоційно-рефлексивним компонентом, (%).

Аналіз отриманих результатів дозволяє зробити висновок, що серед молодших школярів високий рівень самоконтролю та саморегуляції притаманний лише 10,40% школярів); середній рівень виявлено у 27,23% школярів.

Спостерігається перевага низького рівня розвитку саморегуляції та самоконтролю серед молодших школярів: 62,38%. Зовнішні мотиви учнів переважають над внутрішніми, низький рівень умінь аналізувати власну діяльність, контролювати емоції та свідомо керувати нею, адекватно визначати та досягати своїх цілей. Високий рівень прояву функції надання позитивного зворотнього зв'язку спостерігається у 12,8% школярів; середній рівень виявлено у 27,2%. Низький рівень прояву функції надання позитивного зворотнього зв'язку виявлено у 59,9% школярів. Можемо помітити, що серед молодших школярів переважає низький рівень прояву функції надання позитивного зворотнього зв'язку, учні, які продемонстрували низький рівень не володіють навичками уважного слухання співбесідника, його розуміння, які є важливими для формування навичок міжособистісного спілкування та основи становлення успішної особистості у суспільстві.

Результати констатувального дослідження відповідно визначених показників дозволяють узагальнити загальний рівень сформованості соціальної компетентності молодших школярів за когнітивно-мотиваційним, емоційно-рефлексивним та операційно-діяльнісним компонентами (таблиця 2.3).

Когнітивно-мотиваційний компонент соціальної компетентності молодших школярів характеризує усвідомлення ними соціальних норм, моральних цінностей та правил поведінки; розуміння соціальної реальності, інтерпретацію свого власного емоційного стану. Високий рівень виявлено у 6,9 % школярів, середній рівень – у 17,3% школярів. Відповідно до

когнітивно-мотиваційного компоненту у молодших школярів переважає низький рівень сформованості соціальної компетентності (75,7%).

Емоційно-рефлексивний компонент охоплює навички саморегуляції особистісних почуттів, самоконтролю; розуміння соціальних ролей, вміння їх дотримуватись; навички сприймання незначних деталей соціальної ситуації. Відповідно, високий рівень виявлено у 11,8% учнів; середній рівень – у 24,7% школярів. Сформованість соціальної компетентності молодших школярів відповідно емоційно-рефлексивного компоненту виявлена на низькому рівні – 63,4%.

Діяльнісний компонент характеризує навички ефективної взаємодії учнів з суспільством, комунікативні навички, різноманітність техніки поведінки, навички само презентації, особисту активність та вміння розв'язувати проблемні ситуації. Так, високий рівень сформованості соціальної компетентності молодших школярів за діяльнісним компонентом виявлено у 12,8% учнів; середній рівень – у 20,3% школярів, низький рівень – 66,8%.

Таблиця 2.3.

Результати діагностики соціальної компетентності молодших школярів за компонентами (когнітивно-мотиваційний, емоційно-рефлексивний, діяльнісний (%))

<i>Рівні</i>	Високий	Середній	Низький
<i>Компоненти</i>			
Когнітивно-мотиваційний та	6,9	17,3	75,7
Емоційно-рефлексивний	11,9	24,7	63,4
Операційно-діяльнісний	12,9	20,3	66,8
<i>Загальний результат</i>	<i>10,4</i>	<i>20,8</i>	<i>68,8</i>

Отже, загальна картина показала, що у молодших школярів (68,8)% переважає низький рівень сформованості соціальної компетентності .

Респондентів з низьким рівнем характеризує наявність обмежених, неточних знань про об'єкти соціальної дійсності; до соціально значущої діяльності прояв слабкого інтересу чи взагалі його відсутність; стриманість у прояві емоцій; фрагментарні уявлення про правила та норми поведінки в соціумі; відсутність здатності до самооцінки в поведінці; неможливість пояснити розуміння понять: почуття, настрої, співпереживання; прояв неадекватних почуттів та емоцій; неможливість самотійно подолати, при потраплянні в нього; здатність до дій, які не відповідають загальноприйнятим соціальним нормам; в незнайомих ситуаціях відсутність впевненості та самотійності у поведінці.

У 20,8% молодших школярів виявлено середній рівень, що показує недостатнє володінні широкими та конкретними знанням про об'єкти соціальної дійсності; до соціально значущої діяльності прояв ситуативного інтересу; до самооцінки поведінки, коригуванні власних дій володіє недостатньою здатністю; розуміння важливості спілкування з іншими людьми, вступ в спілкування як вияв мотиву самореалізації; в типових ситуаціях спілкування з однолітками чи дорослими; знання правил і норм поведінки; наявність уявлень про засоби спілкування (мова, жести); здатність пояснити значення понять: співпереживання, настрої; в конфліктах з однолітками самотійність пошуку способу поведінки; розуміння значення найбільш поширених жестів та використанні їх в спілкуванні; вільну передачу свого власного задуму за допомогою слів; прояв ініціативи в спілкуванні лише з добре знайомими людьми; складність у прояві емоцій; адекватність оцінки тільки деяких своїх якостей; адекватність сприймання та оцінювання вчинків, дій тільки добре знайомих людей; здійснення дій, які не завжди відповідають соціальним нормам, які є загальноприйнятими.

У молодших школярів (10,4%) діагностовано високий рівень сформованості соціальної компетентності. Респондентів з високим рівнем характеризують широкий та стійкий обсяг соціальних знань про об'єкти соціальної дійсності у формі понять; широкі та стійкі соціальні інтереси,

наявність зовнішньої та внутрішньої мотивації до спілкування; здатність до самооцінки поведінки та коригування власних дій; визнання цінності його взаємодії з іншими людьми; знання правил та норм поведінки в різних життєвих ситуаціях спілкування з дорослими та однолітками; володіння засобами вербального та невербального спілкування; можливість пояснити значення понять: почуття, настрої, співпереживання; самостійність в пошуку адекватного способу поведінки в конфліктах з дорослими чи однолітками; прояв ініціативи в спілкуванні з дорослими чи однолітками; прояв емоцій адекватного поводження ситуаціях; адекватне сприйняття та оцінка якостей партнерів в спілкуванні, своїх вчинків та дій; здійснення дій, що відповідають соціальним нормам, які є загальноприйнятими, самостійне і впевнене поводження себе у нових ситуаціях.

Аналіз результатів дослідження рівнів сформованості показників кожного критерію соціальної компетентності засвідчив потребу у формуванні соціальної компетентності молодших школярів в умовах початкової школи, зокрема на уроках дизайну і технологій.

Теоретично обґрунтуємо організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності молодших школярів на уроках дизайну і технології, що є предметом нашого дослідження.

2.2. Організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності молодших школярів на уроках дизайну і технологій

Відповідно тлумачного словника: «умова – це необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» (Академічний тлумачний словник, 2019). У філософському словнику умова розглядається як: «те, від чого залежить дещо інше; те, що робить можливим наявність предмета, стану, процесу» (Філософський енциклопедичний словник). Тобто, є причина та є результат (наслідок). Шлях від причини до результату є умовами.

Визначення «організаційно-педагогічних умов» ґрунтується на попередніх, проте відображає більш конкретну функціональність. Так, науковець О. Єжова вважає, що: «організаційно-педагогічні умови стосуються компонентів навчально-виховного процесу на управлінському рівні і є сукупністю взаємопов'язаних інформаційних комплексів, які необхідно створювати суб'єкту – керівнику на управлінському рівні для забезпечення управління педагогами та їх професійною діяльністю, а також учнями та їх діяльністю щодо досягнення запланованих педагогічних цілей» (Єжова, О.О., 2014).

Дані визначення вказують, що організаційно-педагогічні умови – це шлях, вплив зовнішніх факторів, певний інструментарій, під впливом якого досягається успішний результат.

Нами були визначені організаційно-педагогічні умови, дотримання яких сприяє формуванню на уроках дизайну і технологій соціальної компетентності молодших школярів:

- *організація соціально-комунікативної взаємодії у процесі проєктно-технологічної діяльності;*
- *залучення учнів до спільної діяльності з виготовлення корисних та естетичних виробів на уроках дизайну і технологій;*

- *стимулювання рефлексивної діяльності молодших школярів з метою розвитку соціальної компетентності молодших школярів на уроках дизайну і технологій.*

2.2.1. Організація соціально-комунікативної взаємодії у процесі проєктно-технологічної діяльності

Сучасна технологічна початкова освіта за своєю сутністю є інтегративною. Її зміст охоплює не лише знання про матеріали, техніку, проєктування й технології, але й сферу соціального розвитку учнів через взаємодопомогу та співпрацю для досягнення очікуваних результатів в проєктно-технологічній діяльності.

Навчання дизайну і технологій акцентується на тому, щоб учні відчували себе дослідниками, де через проєктно-технологічну діяльність, разом з друзями-однолітками вони спостерігали і вивчали навколишній світ, здійснювали пошук, аналіз та синтез необхідної інформації, обмінювались думками, ідеями, разом створювали вироби.

Культурний розвиток особистості учня, його соціалізація передбачає реалізацію потенціалу творчої діяльності в процесі навчання дизайну і технологій, розвиток природних, діяльнісних й особистісних здібностей, узгодження соціально й особистісно значущих цілей.

Соціально-комунікативна взаємодія молодших школярів виявляється у засвоєнні ними норм, цінностей та моделей поведінки, прийнятих у соціумі, розвитку комунікативних умінь та навичок, забезпечує можливість здійснення суб'єкт-суб'єктної взаємодії, адаптацію та самореалізацію учнів у сучасному суспільстві.

Соціально-комунікативна взаємодія ґрунтується на принципах особистісно орієнтованого виховання, що обґрунтовані І.Бехом. Це: «принцип цілеспрямованого створення емоційно збагачених виховних ситуацій передбачає створення таких соціальних умов, за яких вихованці у взаєминах із дорослими засвоюють соціальні норми поведінки; принцип

особистісно розвивального спілкування потребує розуміння, визнання і сприйняття особистості вихованця як рівноправного партнера в процесі співпраці й заперечує маніпулятивний підхід до неї; принцип співпереживання як психологічного механізму у вихованні особистості завдяки йому формується моральна поведінка, неорієнтована на зовнішнє підкріплення; виробляється узагальнене емоційне ставлення до змісту ситуації, події, явища, яке регулює поведінку особистості; принцип систематичного аналізу вихованцем власних і чужих учинків допомагає усвідомлювати моральні норми, сприяє формуванню здатності передбачати результати своїх дій, позитивно позначається на виробленні навичок поведінки, а також на подоланні миттєвих прагнень, станів, бажань» (Бех І.Д.,(2006) Виховання особистості: Сходження до духовності. Київ: Либідь, 272 с.).

Аналіз наукової літератури дав змогу з'ясувати, що основними новоутвореннями, що визначають особливості соціально-комунікативної взаємодії молодших школярів виступають: виникнення комунікативних, соціальних потреб; здатність до встановлення контакту; прагнення учнів до соціальної оцінки та самооцінки; переживання (симпатія, співчуття, прагнення допомагати іншим людям); розвиток морально-комунікативних якостей (товариськість, ввічливість, чуйність, щирість, емпатійність, скромність, комунікабельність, порядність тощо); розвиток комунікативних умінь (уміння слухати, говорити); розвиток перцептивних умінь (уміння відчувати стан іншої людини); розвиток інтерактивних умінь (експресивні реакції).

Організація соціально-комунікативної взаємодії учнів у процесі проєктно-технологічної діяльності передбачає керування в діяльності не лише власними потребами, але також і потребами інших людей, здатність до діалогу, до успішного використання і відображення навчальної інформації.

На основі компетенції соціально-комунікативної взаємодії формуються такі складові предметної проектно-технологічної компетентності, зокрема:

- здатність до діалогу (учень може визначити основну тему діалогу, систематизувати озвучені пропозиції, аргументувати, доводити свою точку зору, робити висновки, активно взаємодіяти з іншими (однолітками, вчителями, дорослими) під час діалогу, відстоювати власну думку);
- здатність до колективної взаємодії (учень може використовувати процедуру колективного обговорення, розвивати власні ідеї, аргументовано критикувати ідеї інших, адекватно реагувати на критику інших, визначати ступінь власної відповідальності в роботі над виготовленням виробу, давати порівняльну оцінку ідеям, знаходити компроміси, оцінювати ефективність розподілу ролей та внесок кожного учасника в результат роботи колективу);
- здатність до публічного виступу (учень самостійно може визначити форму й структуру представлення інформації, носія інформації, відповідно до мети її представлення, аргументовано відстоювати свою позицію, організовувати зворотний зв'язок з іншими учнями класу, проявляти готовність до передачі власного досвіду);
- здатність учня до логічно-образної комунікації (проявляє способи ефективної взаємодії з навколишнім середовищем, самостійно визначає форму й структуру представлення інформації, переводить інформацію з текстової в графічну і навпаки);
- здатність учня до організації власної діяльності (творчо підходить до розв'язання проблеми, забезпечує на уроці доцільну організацію робочого місця та ретельно дотримується санітарно-гігієнічних вимог, праці, контролює власні дії, охоче дає слушні поради та ділиться досвідом з іншими).

Одним із засобів набуття учнями знань про соціальні норми, формування позитивного ставлення до оточуючих є казки, які на уроках дизайну і технологій дозволяють не лише познайомити учнів з поняттями, правилами, нормами, а й передає внутрішні почуття персонажів, спонукають учнів до роздумів про життя, про себе та свої вчинки. Використання тематичного багатства казок значно впливає на соціально-комунікативну взаємодію учнів на уроках дизайну і технологій, позначаються на їхній поведінці та вчинках. Через аналіз вчинків казкових героїв, учні ознайомляться з соціальними нормами, правилами спілкування та взаємодії, особливостями дотримання цих правил.

Великі можливості для організації соціально-комунікативної взаємодії на уроках дизайну і технологій має робота над проектами. Проектна діяльність допомагає соціальній адаптації учнів, сприяє формуванню їхньої життєвої компетентності, набуттю знань, умінь, навичок з усіх сфер життєдіяльності. Наприклад, працюючи над проектом «Моя країна – Україна» молодші школярі можуть реалізувати свої соціальні та комунікативні здібності. Завдяки пошуковій роботі учні можуть дізнатися про видатних українців, про культуру і традиції, про види декоративно-прикладного мистецтва. Під час захисту проектів учні вчитимуться слухати своїх друзів, аналізувати їхню думку та зіставляти її зі своєю. У роботі над проектом є можливість виробляти вміння логічно та чітко висловлювати свою думку, використовуючи при цьому вербальні та невербальні засоби спілкування, робити висновки, ставити запитання. Оцінюючи інших, учні навчатимуться оцінювати себе, у них буде поступово формуватись вміння жити серед людей, спілкуватися, взаємодіяти.

Серед форм і методів навчання, що сприятимуть соціально-комунікативній взаємодії учнів можна виділити ігри-подорожі, змагання, доручення, зустрічі майстер-класи, конкурси, свята, екскурсії, гурткова робота, залучення молодших школярів до різних видів діяльності:

предметно-перетворювальної, трудової, добродійної, господарсько-побутової, самообслуговування.

Організація соціально-комунікативної взаємодії молодших школярів на уроках дизайну і технологій буде ефективною, якщо підбирати емоційно насичені, цікаві форми роботи, аби під час їх проведення, кожен учень міг бути активним учасником. Для цього слід забезпечувати творчу діяльність учнів, задовольняючи їхні потреби у спілкуванні, ініціативності, взаємодії, самостійності. При цьому вчителю варто враховувати сильні сторони особистості школяра, проявляти оптимізм, емпатію у взаєминах з ним, підтримувати його індивідуальність.

2.2.2. Залучення учнів до спільної діяльності з виготовлення корисних та естетичних виробів на уроках дизайну і технологій;

Однією з організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності молодших школярів є залучення їх до спільної діяльності зі створення корисних та естетичних виробів, як важливого засобу активізації міжособистісного спілкування.

Реалізуючи ідеї педагогіки партнерства, вчителю важливо не тільки використовувати стандартні методи організації освітнього процесу, але й виявляти ініціативу та будувати навчання таким чином, щоб учні були постійно залучені до спільної корисної діяльності.

Інструментами педагогіки партнерства можуть бути цікаві й захоплюючі розповіді, відверті бесіди, справедлива та незалежна оцінка, заохочення творчих успіхів, зустрічі з цікавими людьми, особистий приклад, спільні суспільно корисні справи, спільний пошук рішень, участь у благодійних акціях тощо.

Спільна робота учнів має вагоме значення для формування їх самостійності. Працюючи в команді, учні мають змогу проявляти власну ініціативу, переконувати, вчитися планувати свої дії, нести відповідальність

за себе й за інших учасників команди. В плані дієвого співробітництва роль учителя є по-особливому ефективна. Таким чином, групові форми організації діяльності молодших школярів сприяють підвищенню рівня навчальних досягнень учнів, активізації пізнавальних інтересів на уроках дизайну і технологій. Співпраця учнів дає змогу їм набути необхідних для спілкування навичок, а дискусії в малих групах стимулюють роботу в команді, розвивають почуття терпіння та поваги до думок інших учнів.

На думку науковців, у початковій школі варто організовувати групову роботу, з метою формування умінь дітей, необхідних для успішного спільного пошуку. Результатом такого процесу є сформована в молодших школярів здатність до організації групової роботи (планування дій; розподіл ролей; дотримання норм співпраці, реалізація задуманого; представлення власних результатів, висновків у вигляді об'єктів праці, моделей, схем тощо); здатність свідомо обирати ефективну форму роботи із завданням та за потреби ініціювати групову роботу.

Ефективність спільної роботи учнів пов'язана з її вмотивованістю для них. Молодші школярів повинні відчутти потребу працювати спільно, усвідомити сенс в об'єднанні зусиль. Для цього варто створювати відповідні ситуації, як наприклад: завдання не може бути розв'язане індивідуально; спільне обговорення питання значно прискорить процес пошуку рішення; специфіка задачі така, що вимагає розподілу операцій між членами групи, які потрібно виконати, отримати результат.

Вміння працювати в групі передбачає одночасне формування декількох видів здатностей: здатність до «колективного мислення» для знаходження способу розв'язання певного класу задач; здатність організовувати спільну роботу; здатність до рефлексії. Працюючи в команді, діти мають змогу проявляти ініціативу; вчитися планувати свої дії, дискутувати, переконувати; нести відповідальність за себе й команду.

Ці здатності, можуть бути необхідно умовою ефективного спільного пошуку, з одного боку, а з іншого, можуть бути розвинені лише в процесі поступового формування в дітей умінь працювати в групі.

На першому етапі основним завданням організації групової роботи буде оволодіння учнями нормами співпраці, навчання способів організації спільних обговорень. Практичні завдання (лінгвістичні, математичні, інші), спільне виготовлення виробу, колективна робота над проектом є засобами для проведення такої роботи і дають змогу зробити спільний пошук змістовним. Після засвоєння правил роботи в групі, акцент переноситься на пошукову діяльність, конструювання учнями способу виконання конкретних завдань.

Спільна діяльність учнів у групі – це передусім гра, гра в навчання, гра в організацію, а гра допомагає учням зрозуміти тему, виокремити незрозумілі питання. Як і у кожній грі, групова робота таж має свої правила, які вчителю доцільно опрацювати з учнями здалегідь та користуватися ними в подальшій роботі. Орієнтовними правилами групової роботи можуть бути такі: бери активну участь у роботі групи чи пари; починай висловлювання спочатку за бажанням, а потім по черзі; дотримуйся правил активного слухання, не варто перебивати одне одного; обговорюй ідеї, а не особистість, яка висловила ці ідеї; утримуйся від оцінок та образ учасників групи; намагайся дійти спільної думки, якщо є навіть особлива думка – вона має право на існування.

Дитячу співпрацю потрібно виховувати з тією самою ретельністю, що й будь-які інші навички: не ігноруючи «дрібниць», і не намагаючись перейти до складного.

Створювати групи на заняттях інтегрованого курсу «Дизайн і технології», доцільно на початку уроку, оскільки такі уроки передбачають виконання практичної роботи з виготовлення різноманітних виробів.

Кількість учнів у групі залежить від об'єкта праці, обраного для виготовлення. Кожна група може існувати стільки часу, скільки їй

відводиться на виконання поставленого завдання; після закінчення часу виконня виробу презентувати результати спільної діяльності.

Молодшим школярам для спільної діяльності можна запропонувати виготовити роздатковий матеріал для уроків, виробу для благодійних ярмарків, прикраси для класної кімнати, сувеніри для гостей освітнього закладу, ігровий інвентар тощо. Під час оцінювання роботи групи варто підкреслити людські чесноти: доброзичливість, терпіння, дружелюбність, привітність, ввічливість тощо. Оцінювати можна як спільну діяльність групи, так і конкретний внесок кожного її учасника у досягнення результату.

За умов парної роботи учні мають змогу спільно прийняти рішення щодо вибору об'єкта праці для виготовлення та виготовити виріб разом. Також учні можуть обмінятися ідеями з партнером, спільно презентувати виготовлений виріб та прийняти рішення щодо подальшого його використання. Парна форма роботи сприяє розвитку в учнів навичок спілкування, уміння висловлюватися, вести діалог, переконувати, дискутувати.

Алгоритм роботи молодших школярів в парах передбачає: об'єднання в пари (жеребкування, пропозиція вчителя, власне бажанням тощо); розподіл ролей (за потреби); розподіл технологічних операцій, що потрібні для виготовлення виробу (хто що виконує), проведення конструювання, моделювання та виготовлення виробу (з'єднання усіх частин (деталей) виробу); презентація спільної діяльності.

Співпраця школярів у парах готує їх до подальшої роботи в групах. Групова робота – це унікальна організація уроку, яка забезпечує взаємодію між учнями й робить непрямым керування вчителя. Він виступає організатором, фасилітатором чи коучем початку й завершення роботи: формулює завдання, спільні інструкції щодо їх виконання, бере участь разом з учнями в оцінюванні результатів. Формуванню самооцінки та самоконтролю школярів допомагає етап спільної оцінки. Важливо зазначити,

що оцінюється робота усієї групи, а не окремих учнів. Дана форма роботи має велике значення для формування самостійності молодших школярів.

Процес об'єднання учнів класу в групи теж має велике значення. Об'єднуючи школярів у групи, учитель врахувати їхні особисті можливості. Учневі з високою активністю потрібен партнер, який здібний стежити за ходом виконання завдань, а слабкому школяреві потрібні не так сильні, як терплячі та доброзичливі партнери. Об'єднуючи дітей «за бажанням» не завжди можна отримати продуктивний результат, оскільки критерій «особисті взаємини» стає головним в розподілі доручень та організації роботи. Варто використовувати різні способи об'єднання школярів у групи – за бажанням, за пропозицією вчителя, через жеребкування тощо.

Велике значення має процес об'єднання дітей класу в групи. Об'єднуючи учнів у групи, учитель має врахувати їхні особисті можливості. Відомо, що слабкому школяреві потрібні не так сильні, як терплячі й доброзичливі партнери. Школяру з високою активністю потрібен партнер, здібний стежити за ходом виконання роботи. Об'єднання дітей «за бажанням» не завжди дає продуктивний результат, оскільки особисті взаємини стають головними в розподілі доручень та організації роботи. Об'єднуючи школярів у групи, варто використовувати різні способи - за бажанням учнів, за пропозицією вчителя, жеребкуванням тощо.

Групова робота передбачає організацію вчителем самостійної, пізнавальної, дослідницької, творчої діяльності учнів, пояснення мети майбутньої роботи. Вчителю необхідно навчати самостійного здобуття потрібних знань; критичного осмислення отриманої інформації; робити висновки й аргументувати їх; розв'язувати проблеми, використовуючи здобуті факти.

Організація спільної діяльності молодших школярів на уроках дизайну і технологій передбачає дотримання відповідних умов:

- завдання сформулювати чітко та зрозуміло; на початку роботи варто дати учням інструкції щодо виготовлення виробу.

- залучати всіх учнів класу до роботи в групі.
- розподіляти ролі (на початкових етапах розподіляє вчитель, а далі можуть це робити самі учні)
- навчати школярів не тільки надавати, а й пояснювати однокласникам певну інформацію, відстоювати власні думки.
- всім групам приділяти увагу однаково.
- виправляти помилки учнів.
- надавати учням можливість виконувати завдання самостійно та доброзичливо.

Учитель у роботі з малими групами може виконувати різні завдання: він може організовувати, контролювати, оцінювати роботу учнів, брати участь у роботі групи чи пропонувати учасникам певні варіанти рішень; бути наставником, дослідником або джерелом інформації.

Педагогу необхідно пам'ятати, що групове заняття охоплює свою структуру, якої варто дотримуватися під час проведення уроку:

- вступна частина (постановка проблемної ситуації, завдань, інструктаж щодо послідовності виконання роботи; роздавання групам дидактичного матеріалу);
- групова робота (ознайомлення з матеріалом, планування роботи в групі; розподіл завдань у групі; індивідуальне виконання завдання; обговорення індивідуальних результатів; обговорення спільного завдання групи (доповнення, зауваження, узагальнення, уточнення); виготовлення об'єкта праці);
- Підсумкова частина: повідомлення результатів роботи в групах; презентація спільної діяльності, аналіз виготовлених виробів.

Робота в групах на уроках дизайну і технологій дає змогу учням стати ініціатором розмови, висловлювати власну думку та слухати співрозмовника, висувати нові ідеї та виокремлювати з них важливу, обмінюватися думками.

Групова робота – це про відповідальність та самостійність дітей; розвиток їхніх комунікативних здібностей, адекватної самооцінки,

критичного мислення, здатності до кооперації та співпраці, взаємоповагу та толерантність. Групова робота рівномірно розподіляє на кожного члена групи відповідальність за свої дії та результати. Кожен школяр усвідомлює, що від частки його виконаної роботи залежить результат роботи всієї групи.

Групова форма організації навчальної діяльності має низку переваг порівняно з іншими організаційними формами: обсяг виконаної роботи набагато більший; висока результативність у засвоєнні знань та формуванні вмінь; формуються мотиви навчання, розвиваються гуманні стосунки між учнями; формується вміння співпрацювати; відбувається освітня діяльність (етапи планування, рефлексії, самоконтролю, взаємоконтролю).

Спільна корисна діяльність молодших школярів у групах, парах позитивно впливає на навчальні досягнення молодших школярів, коли в колективі панує атмосфера доброзичливості та підтримки. Під час роботи в групах мовчазні учні стають активними учасниками освітнього процесу, якщо навіть раніше рідко приймали участь у спільній діяльності класу. Невелика група перетворюється на малу шкільну (класну) спільноту, у якій усі співпрацюють, щоб досягти поставлених спільних цілей. Робота в групах підвищує мотивацію у молодших школярів. Завдяки досягненню потреби «безпеки» учні звільняються від страху, спроможні прагнути успіхів та якісного виконання завдань.

2.2.3. Стимулювання рефлексивної діяльності молодших школярів з метою розвитку соціальної компетентності молодших школярів на уроках дизайну і технологій

Рефлексія (від латинської – відображення) – це здатність психіки людини відображати навколишню дійсність та самого себе; джерело внутрішнього досвіду: це засіб самопізнання й необхідний інструмент мислення; готовність та спроможність людини до самоконтролю, самооцінки,

самопізнання, аналізу своїх мотивів, настрою, дій, вчинків та зіставлення їх з вчинками та діями інших людей.

Рефлексія як дидактична категорія характеризується певною структурою, що сприяє оцінити емоційний стан особистості учня, відновити логіку подій певного процесу, зробити аналіз труднощів, які виникли у конкретній ситуації, зафіксувати як індивідуальні результати, та і ті, що отримані в групі. За умови застосування методу рефлексії, учень не лише здобуває освітні результати навчання, а й стає більш усвідомленим.

Рефлексивна взаємодія учителя та учнів на уроці – це цілеспрямована, спеціально організована, усвідомлювана та осмислена взаємопов'язана діяльність, яка ґрунтується на засадах співробітництва, співпраці, діалогу й системного зворотнього зв'язку всіх її учасників з метою формування як предметних, так і ключових компетенцій та компетентностей молодших школярів, зокрема соціальної компетентності.

В результатах дослідження М. Марусинець описано, що: «рефлексія в навчальній діяльності переходить від інтерпсихічної форми в інтрапсихічну, суб'єктом рефлексії спочатку є клас, потім – група учнів, потім – сам учень» (Марусинець М., 2018). Дослідниця описує три стадії формування у молодших школярів рефлексивних умінь: становлення колективної рефлексії; становлення групової рефлексії; становлення індивідуальної рефлексії. З початком молодшого шкільного віку збігається стадія становлення колективної рефлексії. На цій стадії розвитку суб'єктом рефлексії є клас, і завдання вчителя максимально сприяти спільній навчальній діяльності класу. Процесі формування вчителем колективної рефлексії сприяє розвитку учнівської співпраці, прагненню до утворення учнями позиції «МИ здатні діяти» .

Рефлексивна діяльність на уроках дизайну і технологій спрямована на:

- оцінювання та самооцінювання процесу, результатів власної та спільної проєктно-технологічної діяльності;

- формування здатності учнями презентувати освітні результати, обговорювати їх з іншими учасниками колективу, ефективно використовувати виготовлені вироби;
- реалізацію спільної добродійної діяльності учнів, гостинності;
- виконання учнями трудових дій у власному побуті, розвиток прагнення школярів якісно облаштовувати життєвий простір.

Метою рефлексивної діяльності молодших школярів є формування об'єктивного оцінювання та самооцінювання отриманих результатів – виготовлених виробів, рівнів сформованості предметної проєктно-технологічної компетентності, міжособистісних ставлень, взаємин.

З метою організації взаємодії учнів у процесі навчання дизайну і технологій можна застосовувати такі прийоми: актуалізація наявних мотивів (як похвала за попередні досягнення учня); перспективна мотивація (як розуміння молодшими школярами того, що рефлексивні уміння їм будуть потрібні й надалі); похвала учня за отримання проміжних результатів; показ павильних зразків дії в тій чи іншій ситуації; «захоплення кінцевими результатами»; порівняння результатів діяльності школярів, які володіють рефлексивними умінням, і тих, хто ще не володіє ними; обмін ролями між учителем та учнями; створення ситуацій суперництва.

До оцінювання учнівських робіт можна долучати однолітків-експертів, спеціалістів з технологій виготовлення виробу. Через спілкування учні вчаться пізнавати та оцінювати себе та один одного, розвивають віру в себе.

Важливим у проєктно-технологічній діяльності виступає повага до індивідуального, можливо інколи, наївного, бачення естетичних ознак виробу, власних суджень.

Кожеж учень має мати можливість презентувати результати своєї проєктно-технологічної діяльності, обравши форму презентації. Це може бути: виставка робі (індивідуальних чи колективних), репортаж, імпровізаційна подорож, театралізована вистава, гра-естафета, мультимедійна презентація, відеозвіт тощо.

Презентуючи свої результати діяльності, в учнів формується об'єктивована оцінка, що вироби створені ними ще не такої якості, як у справжніх майстрів, але є над чим працювати. В той же час вони відчують свій авторський почерк, свою здатність створювати вироби за копією, але й вносити новизну.

Учитель може координувати діяльність учнів, та залучати до виконання колективних проєктів старших учнів школи, батьків, майстрів, фахівців. Адже саме у взаємодії з навколишнім світом, оточуючими доброзичливцями школярі максимально можуть проявити особистісні здібності. Разом з тим виконуючи добродійні проєкти, вони можуть допомагати дітям з особливими потребами, хворим, сиротам, самотнім людям, українським військовим тощо. Участь у виконанні таких проєктів розвиває в учнів здатність бачити проблеми навколишнього середовища, проявляти милосердя, дисциплінованість, відповідальність, самоорганізованість тощо.

Можливість участі школярів під керівництвом вчителя у спільній добродійній та побутовій діяльності допомагає учням набувати соціального досвіду, адаптуватися в реальному мінливому житті, що зумовлює їхню поведінку.

У дружній, партнерській взаємодії активно продукуються ідеї та вибираються найкращі з них, приймаються відповідальні правильні рішення, практично втілюються у виготовлених виробах індивідуально або спільно в група (парах) з розподілом ділянок роботи. Проєктно-технологічна діяльність розвиває важливі людські якості: почуття корисності, потреби, здатності успішно діяти та приносити радість іншим.

Отже, уроки дизайну і технологій забезпечують широкі можливості для розвитку соціальної компетентності молодших школярів, є важливими для соціалізації учнів та становлення їх соціальної успішності, оскільки відбувається соціальна взаємодія, що пов'язана із зміною ролей у суспільстві, потребою підтримки дорослих та однолітків.

Висновки до розділу 2

У другому розділі відповідно до компонентів структури соціальної компетентності молодших школярів розроблено критерії, показники та рівні, що характеризують сформованість соціальної компетентності молодших школярів що включає: сформованість у молодшого школяра знань про загальні норми моралі, правила поведінки в суспільстві, родині, колективі, дотримання цих способів; про свої права та обов'язки, про існуючі соціальні ролі; про управління своїми діями та емоціями; про способи взаємодії (вербальні, невербальні, безпосередні, віртуальні, дистанційні); про можливість уникнення конфліктних ситуацій – за когнітивно-мотиваційним критерієм; сформованість у молодшого школяра вмінь та навичок приймати загальні норми моралі і правила поведінки в суспільстві, родині, колективі та дотримуватися їх, установлювати та підтримувати стосунки з різними соціальними групами та окремими людьми (однолітками), проявляти активність у дружбі, навчанні, спілкуванні, бути толерантним, співчутливим, у взаємодії з оточуючими людьми, представниками інших народів, особами з особливими потребами, проявляти зворотній зв'язок у спілкуванні; враховувати з бажання та інтереси інших людей, демонструвати власну позицію; деякі рішення приймати самостійно, відповідальність за їх прийняття брати на себе; ухилятися конфліктних ситуацій, а за виникнення розв'язувати їх; гідно вигравати та програвати; спокійно проявляти розчарування, керувати проявами гніву; брати активну участь у колективних формах діяльності (освітній, ігровій, трудовій, спортивній тощо) – за діяльнісним критерієм; здатністю учня молодшого шкільного віку до: усвідомлення важливості дружніх стосунків із однолітками, взаємодії з присутніми людьми; аналізу своїх вчинків та інших людей, прогнозування їх результатів відповідно до мети та соціальних норм; аналізу свіго емоційного стану та інших людей, контролю емоцій відповідно здійсненого аналізу; коригування своїх дій відповідно до окресленої мети й інтересів інших

учасників взаємодії; збагачення соціального досвіду на основі самовдосконалення – за емоційно-рефлексивний критерієм.

Визначено рівні сформованості соціальної компетентності молодших школярів відповідних показників: високий, середній, низький.

Проведено констатувальне дослідження рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів та визначено переважання середнього (68,8%) та низького (20,8%) рівнів досліджуваного феномену.

Дані констатувального дослідження зумовили необхідність визначення організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності молодших школярів, а саме:

- організація соціально-комунікативної взаємодії у процесі проектно-технологічної діяльності;
- залучення учнів до спільної діяльності з виготовлення корисних та естетичних виробів на уроках дизайну і технологій;
- стимулювання рефлексивної діяльності молодших школярів з метою розвитку соціальної компетентності молодших школярів на уроках дизайну і технологій.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі представлено теоретичне узагальнення проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів на уроках дизайну і технологій. Результати проведеного дослідження дали можливість зробити відповідні висновки:

1. Сутність поняття «компетентність» визначають як новоутворення учня, його внутрішній потенціал, який передбачає системний прояв знань, умінь, здібностей та ставлень, взаємодію та особистісних якостей, що в сукупності забезпечують досягнення поставлених цілей в різних сферах діяльності. Соціальна компетентність – це інтегративна здатність особистості, яка формується в процесі навчання та соціалізації, і є системою, що охоплює цінності, мотиви, досвід, здібності, знання, навички особистості, цілісність яких залежить від ефективної взаємодії з іншими людьми, самостійність уміння пошуку конструктивних рішень проблемних ситуацій, які виникають у повсякденному житті, можливості швидко адаптуватись до нових умов життя і самореалізації. «Соціальна компетентність молодших школярів» у межах нашого дослідження визначаємо як компонентну якість в структурі його ключових компетентностей, що характеризує різне поєднання цінностей, знань, умінь, здібностей, особистісних якостей учня, що забезпечують активність дитини в процесі взаємодії з соціокультурною дійсністю та формування особистістю соціального досвіду. У структурі соціальної компетентності молодших школярів визначено когнітивно-мотиваційний, діяльнісний та емоційно-рефлексивний компоненти.

2. З'ясовано роль уроків дизайну і технологій, у змісті яких закладено компетентнісний потенціал, що сприяє формуванню соціальної компетентності молодших школярів, яка необхідна для розв'язання життєвих проблем, якісного, творчого облаштувати свого життєвого простору, самореалізації.

На уроках дизайну і технологій мета формування соціальної компетентності досягається шляхом залучення учнів до проектно-

технологічної діяльності як провідного засобу розвитку і навчання дітей, вироблення здатності до самостійного навчання, оволодіння засобами сучасних технологій, умінь конструювати власний процес пізнання і на практиці реалізувати заплановане. Основним засобом організації проєктно-технологічної діяльності є виготовлення учнями продуктів – соціально та особистісно значущих, естетичних виробів, робота над якими полягає у вирішенні актуальної проблеми, що власне і сприяє розвитку пізнавального інтересу, самоствердженню особистості, отриманню задоволення від активної пошукової діяльності.

Результатом освітніх зусиль на уроках дизайну і технологій можуть стати такі сформовані соціальні компетентності як: здатність учнів до співробітництва в групі, команді, мобільність, уміння адаптуватись, визначати особисті цілі, виконувати різні ролі та функції в колективі, планувати, розробляти та реалізовувати як індивідуальні, так і спільні соціальні проєкти; в залежності від обставин визначати та реалізовувати мету комунікації; підтримувати взаємини; розв'язувати проблеми, які пов'язані з різними життєвими ситуаціями. Формування соціальної компетентності молодших школярів базується особистісних якостях: мотивація успіху, позитивне ставлення до себе, довільність, здатність до конструктивної поведінки в різних ситуаціях, висока самооцінка.

3. Відповідно до компонентів структури соціальної компетентності молодших школярів розроблено критерії, показники та рівні, що характеризують сформованість соціальної компетентності молодших школярів та включають: сформованість у молодшого школяра знань про загальні норми моралі, правила поведінки в суспільстві, родині, колективі, дотримання цих способів; про свої права та обов'язки, про існуючі соціальні ролі; про управління своїми діями та емоціями; про способи взаємодії (вербальні, невербальні, безпосередні, віртуальні, дистанційні); про можливість уникнення конфліктних ситуацій – за когнітивно-мотиваційним критерієм; сформованість у молодшого школяра вмінь та навичок приймати

загальні норми моралі і правила поведінки в суспільстві, родині, колективі та дотримуватися їх, установлювати та підтримувати стосунки з різними соціальними групами та окремими людьми (однолітками), проявляти активність у дружбі, навчанні, спілкуванні, бути толерантним, співчутливим, у взаємодії з оточуючими людьми, представниками інших народів, особами з особливими потребами, проявляти зворотній зв'язок у спілкуванні; враховувати бажання та інтереси інших людей, демонструвати власну позицію; деякі рішення приймати самостійно, відповідальність за їх прийняття брати на себе; ухилятися конфліктних ситуацій, а за виникнення розв'язувати їх; гідно виграти та програти; спокійно проявляти розчарування, керувати проявами гніву; брати активну участь у колективних формах діяльності (освітній, ігровій, трудовій, спортивній тощо) – за діяльнісним критерієм; здатністю учня молодшого шкільного віку до: усвідомлення важливості дружніх стосунків із однолітками, взаємодії з присутніми людьми; аналізу своїх вчинків та інших людей, прогнозування їх результатів відповідно до мети та соціальних норм; аналізу свого емоційного стану та інших людей, контролю емоцій відповідно здійсненого аналізу; коригування своїх дій відповідно до окресленої мети й інтересів інших учасників взаємодії; збагачення соціального досвіду на основі самовдосконалення – за емоційно-рефлексивний критерієм. Визначено рівні сформованості соціальної компетентності молодших школярів відповідних показників: високий, середній, низький. Проведено констатувальне дослідження рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів та визначено переважання середнього (68,8%) та низького (20,8%) рівнів досліджуваного феномену.

4. Дані констатувального дослідження зумовили необхідність визначення та теоретичного обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності молодших школярі на уроках дизайну і технологій, а саме:

- організація соціально-комунікативної взаємодії у процесі проєктно-технологічної діяльності;
- залучення учнів до спільної діяльності з виготовлення корисних та естетичних виробів на уроках дизайну і технологій;
- стимулювання рефлексивної діяльності молодших школярів з метою розвитку соціальної компетентності молодших школярів на уроках дизайну і технологій.

На нашу думку, проведені дослідження дає змогу стверджувати, що уроки дизайну і технологій та проєктно-технологічна діяльність мають позитивний вплив на розвиток соціальної активності молодших школярів, розкриває можливості учнів, дозволяє перетворити навчання та процес виготовлення виробу в цікаву і захоплюючу роботу учнів, формує навички толерантної поведінки, виховує доброзичливе ставлення до інших, а також спонукає до набуття певного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник (2019р.). Отримано з: <http://sum.in.ua/s/praghnennj>
2. Айзенбарт М. М. (2017) Сутність поняття «соціально-комунікативна компетенція» в сучасній науковій парадигмі. Молодий вчений: щомісячний науковий журнал. Херсон, № 4.3. С. 1–4.
3. Андрос Є. (2002). Інтелект. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис. 742 с.
4. Андрущенко В. П., Михальченко М. І. (1996). Сучасна соціальна філософія. Київ : Генеза. 368 с.
5. Бех І. Д. (2003). Виховання особистост : у 2-х томах. Т. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 344 с.
6. Битько В. С., Колісник В. П., Руденко Є. В. (2020). Нова грамотність для нового покоління. Інформаційна грамотність як важлива складова модернізації системи освіти : збірник матеріалів обласної науково-практичної інтернет-конференції. Березень 2020 року. Черкаси : ЧОІПОПП, С. 12.
7. Бібік Н. М. (2015). Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільну освіту. Український педагогічний журнал. № 1. С. 47-58.
8. Бондар С. П. (2012). Компетентнісна спрямованість змісту і структури навчального предмета в умовах фундаменталізації освіти. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Київ. Вип. 20. С. 10–23.
9. Вітгенштайн Л. (1995). Філософські дослідження ..переклад. з нім. Є. Попович. Вітгенштайн Л. Tractatus logico-philosophicus. Філософські дослідження. Київ : Основи, С. 87–309.
10. Гавриш Н. В. (2007). Орієнтація на розвиток суб'єктності студента у процесі підготовки професійно компетентних фахівців з дошкільної освіти. Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). Бердянськ : БДПУ. С 44–49.
11. Гільберг Т. Г. (2021) «Нова українська школа: технологічна освіта у початковій школі». Навчально-методичний посібник. Київ: Генеза. 160 с

12. Гончарова-Горянська М. В. (2004). Соціальна компетентність : поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. Рідна школа. № 7–8. С. 71–74.
13. Губарева Д. В. (2020). Формування основ соціальної компетентності у молодших школярів засобами проектної діяльності. дис. ... канд. пед. наук : 011 — Освітні, педагогічні науки. Київ, 2020
14. Данилейко С. І. (2021). Шляхи формування соціальної компетентності учнів початкової школи. Матеріали наукової конференції «Соціум. Наука. Культура» URL: <http://intkonf.org/-danileyko-si-shlyahi-formuvannya-sotsialnoyi-kompetentnosti-uchnivpochatkovoyishkoli/>
15. Державний стандарт початкової освіти. (2018 р.). <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
16. Богуш А. М., Варяниця, Л. О. Гавриш Н. В., Печенко І. П. (2006). Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного молодшого шкільного віку : монографія. Луганськ : Альма-матер, 368 с.
17. Докторович М. О. (2009). Соціальна компетентність як наукова проблема. Психологія і суспільство. № 3. С. 144–147.
18. Енциклопедія освіти. Головний ред. В. Г. Кремень. Академія педагогічних наук України. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
19. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / Головний ред. О. С. Мельничук. Київ : Наукова думка, 1982-2012.
20. Єжова О.О., (2014) Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. Психолого-педагогічні науки. № 3
21. Єрмаков І. Г. (2000). Педагогіка життєтворчості : орієнтири для ХХІ століття Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : науково-методичний збірник. Київ : Контекст, С. 58–72.
22. Закон України про освіту (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
23. Захарко О. (2008). Внутрішня мотивація як психологічний феномен. Соціогуманітарні проблеми людини. №3. С. 143-149.

24. Коберник Г. (2021). Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітньої школи у процесі навчання. https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_lsilsk_shkolu/29/visnuk_16
25. Коберник О. М., Терещук Г. В. (2007). Інноваційні педагогічні технології у трудовому навчанні : навчально-методичний посібник. Тернопіль : ТНПУ, 2007. 257 с.
26. Коваленко В.В. (2017). Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Київ, с. 195.
27. Коваленко В. О. (2000). Педагогічні ідеї Дж. Дьюї та їх вплив на педагогічну теорію й практику в Україні (20-і рр. ХХ ст.) : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Коваленко Володимир Опанасович ; Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2000.
28. Коваль Л. Г., Зверева І. Д., Хлебик С. Р. (1997). Соціальна педагогіка / соціальна робота : навчальний посібник. Київ : ІЗМН, 392 с.
29. Комар Т. В. (2013). Методологія проектної діяльності: теоретичний аспект. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». №2(8). С. 102-107.
30. Кононко О. Л. (2009). Виховуємо соціально компетентного дошкільника : навчально-методичний посібник до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Київ : Світич, 201 с.
31. Концепція Нової української школи (2018). <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczija>
32. Костюк А. В. (2014). Емоційний інтелект та шляхи його розвитку. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2014. Вип. 2 (1). С. 85-89.
33. Кривіцька К, Коновальчук І. (2021). Сутність та зміст формування соціальної компетентності в дітей молодшого шкільного віку. URL: <https://conference.pu.if.ua/forum/files/30112017/5/kriv.PDF>

34. Лепіхова Л. (2004). Соціально-психологічна компетентність у психологічній взаємодії. Вища освіта України. № 3. С. 16–21.
35. Лепіхова Л. А. (2006). Соціально-психологічна компетентність у цілеспрямованій поведінці особистості. Практична психологія та соціальна робота. № 2. С. 65-69.
36. Мальцева О. І. (2020). Кіберсоціалізація як особливий вид соціалізації особистості. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. Соціалізація особистості в умовах сучасних викликів. № 2(333) Ч.2. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-2\(333\)-2-190-199](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-2(333)-2-190-199)
37. Марусинець М. (2018). Професійна діяльність педагога: рефлексивний аспект:http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/43_1/visnuk_4
38. Матвієнко О. В. (1999). Основи виховання моралі у молодших школярів. Київ : ВД «Стінос», 1999. 231 с.
39. Матвієнко О., Губарева Д. (2021). Настільний зошит для вчителів для діагностики соціальної компетентності та її компонентів дітей молодшого шкільного віку. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. 113 с.
40. Матвієнко О.В. Губарева Д.В. (2021). Особливості формування ціннісного ставлення до людини у дітей молодшого шкільного віку: виховні заходи і батьківські збори Київ: Видавництво Ліра-К. 112с.
41. Мачача Т. С. (2018). Особливості змісту та методики інтегрованого курсу «Дизайн і технології» технологічної освітньої галузі початкової освіти. Початкова освіта : Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі Типової освітньої програми для 1 класу. Київ : УОВЦ «Оріон». С. 111–118.
42. Мачача Т. С. (2015). Проектно-технологічна спрямованість змісту навчального предмета «Технології» в основній школі. К., С.128
43. Мачача Т. С. Дизайн і технології 1 клас : навчальний посібник-альбом. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2018. 96 с.

44. Мачача Т. С. Дизайн і технології. НУШ 1 клас : навчально-методичний посібник для вчителя. Київ : Видавництво «Освіта», 2020. 64 с.
45. Митник О., Манзер С., Цілик Н. (2017). Теоретико-методичні засади становлення успішної в соціумі особистості під час навчально-виховного процесу в ЗНЗ. Рідна школа. №. 1-2. С. 36-40
46. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи. URL: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna% 20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf) (дата звернення: 2.02.2021).
47. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
48. Онопрієнко, Оксана Володимирівна. (2009). «Метод проєктів як засіб розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів.
49. Олексюк О. Є. (2017). Лідерські риси та якості як складові структури особистості лідера. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. № 4. С. 372–380.
50. Опанасенко Ю. М. (2016). Покоління z: нові виклики для освіти. Нова грамотність у цифровому столітті: матеріали обласної науково-практичної інтернет-конференції. Черкаси: ЧОШОПП. С. 51–54.
51. Петько Л. В. (2010). Соціально-комунікативна активність підлітків: теорія і практика. Київ : ВМУРоЛ «Україна». 268 с.
52. Прашко О. В. (2014). Роль класного керівника в розвитку соціальної компетентності учнів. Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання. Вип.12. С. 339-345.
53. Проценко О. В. (2014). Соціальна компетентність молодших школярів як предмет наукових досліджень. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : збірник наукових праць. Запоріжжя, Вип. 35 (88). С. 451-457.

54. Робінсон Кен, Ароніка Лу, (2016). Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту / Пер. з англ. Ганна Лелів. Львів : Літопис, 258 с.
55. Савченко, О. (2012). Дидактика початкової школи: підруч. для студентів пед. факультетів. Київ: Генеза.
56. Смагіна Т. М. (2010). Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема. Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. Вип. 50. С. 138-142.
57. Солдатова Г. Покоління Z : психолог розповіла, як Інтернет змінив сучасних дітей. URL: <https://ukr.media/science/272956/> (дата звернення: 2.02.2021).
58. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах. Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Київ : Радянська школа, 1977. 670 с.
59. Тадаєва А. (2015). Розвиток соціальної компетентності молодших школярів засобами нових медіа. Обрії. №1 (40). С. 92-95.
60. Тернопільська В.І. (2008). Соціально-комунікативна культура школяра: шляхи сходження. Монографія. — Вид-во ПП «Рута», 2008.
61. Флярковська О. (2019). Психолого-педагогічні умови формування соціальної компетентності підлітків. Освіта та розвиток обдарованої особистості. № 4 (75) (IV квартал). С. 36-40
62. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів : науково-методичний посібник ОПОПП. Черкаси, 2014. 76 с.
63. Шахрай В. (2021). Соціальна компетентність в науковій літературі. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28811/31-Shahray.pdf>
64. Щекатунова Г. Д. (2021). Проектна діяльність у початковій школі. URL: http://ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2015/08/proektna_dijalnist_u_pochatkovij_shkoli.doc

65. Юрченко Оксана Володимирівна (2018). Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до формування соціальної компетентності молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Умань, 302 с.
66. Юрченко О. (2016). Структура соціальної компетентності молодшого школяра. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. № 7 (61). URL: file:///C:/Users/User/Downloads/pednauk_2016_7_25%20(3).pdf
67. Cummings J. C., Mega M. S. Neuropsychiatry and behavioral neuroscience. New-York: Oxford University Press, 2003. 406 p.
68. Gardner Howard. Multiple intelligences: New horizons (rev. ed.). New York : BasicBooks, 2006 300 p.
69. Social Competence and Peer Status: Recent Advances and Future Directions / Steven R. Asher Child Development. 1983. Vol. 54, No. 6. P. 1427-1434.
70. Timothy A. Cavell Social Adjustment? Soial Perfomance? And Social Skills: A Tri-Component model of Social Competence/ Texas A/M University/ Journal of Clinic Child Psychology. 1990, Vol 19. No 2. P. 111-122.
71. 263. White R. W. Motivation reconsidered: The concept of competence. Psychological Review. 1959. Vol. 66. P. 297–333.
72. Young Children Want to See Others Get the Help They Need / Hepach R, Vaish A, Grossmann T, Tomasello M. Child Dev. 2016 Nov.87(6). P.1703-1714. <https://doi.org/10.1111/cdev.12633>. PMID: 28262942.

ДОДАТКИ

Додаток А

ASC (Assessment of social competence for children and young adults with developmental disabilities) – оцінка соціальних компетенцій молодших школярів

Для визначення соціальних компетенцій дитини використовувався опитувальник ASC (Assessment of social competence for children and young adults with developmental disabilities, Meyer et al., 1985). Опитувальник складається з 252 дискретних способів поведінки, які були організовані в 9 функцій: дотримання правил; функція відмови або зупинки свого егоцентризму; розуміння соціальної реальності; саморегулювання, надання позитивних зворотних зв'язків; функція турботливого мислення; ініціативність та самопрезентація; усвідомлений вибір; регулювання проблемних ситуацій.

Функція 1. Дотримання правил. Сучасні дослідження демонструють, що все в житті є закономірним. Деякі науки розповідають нам про закономірні процеси психіки, які ще майже 20-ть років тому вважалися абстрактними діями. Тобто, кожна наша дія відповідає якомусь правилу закономірності, проте кожен дію можливо інтерпретувати під різним кутом споглядання. Для однієї психіки якесь правило є правильним, а для іншої, завдяки іншому життєвому досвіду, стає неправильним або несправедливим.

Вчений Л. Вітгенштайн ці протиріччя вирішує за допомогою поняття «мовного співтовариства». Він стверджує: «Системою стосунків, за допомогою якої ми тлумачимо чужу мову, є спільний усім людям спосіб дії» (Вітгенштайн Л., 1995). Тобто правилорегламентуючим тлом стають спільні домовленості щодо дій людини. У суспільстві існують загальноприйняті правила поведінки, які відповідають морально-етичним нормам. Однак, мало для особистості бути знайомим з ними, потрібно надати їм практичного застосування за допомогою створення сталих нейронних ланцюгів, що створюються в ході. Ця функція створює умови для отримання знань та надання їм практичного характеру, отримання досвіду про різні варіації поведінки не уникаючи від основних поведінкових закономірностей.

Функція 2. Відмова або зупинки свого егоцентризму. Егоцентризм трактується як фіксація уваги на собі та своїх інтересах. Дана функція створює умови для усвідомлення свого особистісного статусу особистості; набуття вмінь виражати своє емоційне ставлення до навколишнього та розумінь чужого емоційного відчуття (розвиток емпатійної здатності).

Функція 3. Розуміння соціальної реальності. Сукупність всіх обставин соціального життя має дихотомію: суб'єктивного та об'єктивного сприйняття дійсності. Тобто існує об'єкт реальності (особисте «Я»), який надає оцінку всім обставинам, орієнтуючись на особистих відчуттях, досвіді, соціальних умовах тощо. Та існує суспільство, яке надає оцінку об'єкту. Розуміння

соціальної реальності включає в себе виокремлення об'єктивної точки зору з загальної картини, враховуючи обидві сторони життєвого процесу. Дана функція спрямована на отримання різноманітних знань у міжособистісних стосунках, щоб утворити об'єктивну картину світу; дає розуміння індивідуальності кожної одиниці суспільства з її різними показниками та існування самої по собі, окремо від суб'єкта.

Функція 4. Саморегулювання. Включає в себе розвиток контролю емоцій; ідентифікацію емоційних рядів; вміння осмислювати власну діяльність і свідомо нею управляти, адекватно визначати і досягати мети. Повноцінно функція самоконтролю починає формуватися в дітей саме у віці молодшого школяра, відповідно психофізіологічним передумовам, а також підпорядкуванню власних вимог до соціальних. Засвоєння дитиною моральних правил дозволяє створити внутрішні мотиви своєї поведінки згідно зі своїм буттям у суспільстві. Однак для кращого формування внутрішніх мотивів школяр повинен отримувати не тільки знання з соціальними вимогами, але й звертатися до саморефлексії. Вміння ідентифікувати особисті емоції, вміння побачити внутрішні мотиви та розуміти причинність своїх дій дозволяє розвинути вміння ними керувати та направляти у правильне русло.

Функція 5. Надання позитивного зворотного зв'язку. Розвиток даної функції дозволяє розвинути навички налаштування на розуміння та уважне слухання співбесідника, що створює умови стійкої присутності в міжособистому спілкуванні. Д. Гоулмана, досліджуючи соціальний інтелект, вказує на те, що синхронність та налаштування на емоційність співрозмовника дозволяє отримати позитивний зворотній зв'язок [218, с. 99]. Розвиваючи дану функцію у дітей молодшого шкільного віку, ми розвиваємо другий компонент соціальної компетентності (емоційно-рефлексивний), що впливає на успішність особистості в суспільстві в цілому.

Функція 6. Турботливе мислення. Знання про моральні норми та вимоги суспільства, а також встановлення відповідності своєму емоційному стану та стану інших має малу цінність, якщо все це не призводить до дій, направлених на піклування про благополуччя інших, прояв турботи. Так наукові дослідження Хепак Р. показують, що чим молодші діти, тим більше в них розвинене співчуття та бажання допомогти іншим (Хепак Р., 2016). Видатний педагог В. Сухомлинський у своїй праці «Серце віддаю дітям», писав: «Необхідно так виховувати дітей, щоб вони дивилися на світ добрими очима, вміли берегти життя. Тільки тоді вони, змужніючи та прозріючи розумом і серцем, стануть справжніми людьми» (Сухомлинський В.О., 1977). Акцентуючи увагу на розвиток турботливого мислення молодшого школяра, тим самим допомагаємо створити сталі нейронні ланцюги, які залишаться у свідомості дитини та впливають на її свідомий вибір у майбутньому щодо прояву турботи до оточуючих.

Функція 7. Ініціативність та самопрезентація. Розуміння свого внутрішнього емоційного стану та учасників міжособистісних стосунків, а

також бажання виявленого через недостатню турботу. Сучасний світ швидкоплинний та багатомірний, саме ініціативність та навички самопрезентації складають більшу частину успіху особистості. Ініціативність відносять до лідерських якостей. Розуміння соціальної реальності та вміння доводити свою соціальну поведінку відповідно до ситуації або групи людей та їх індивідуальних якостей дозволяє особистості досягати бажаного ефекту. Дана функція розвиває навички самопрезентації, допомагає долати страхи невдач та успіхів і впливати на розвиток лідерських якостей особистості молодшого шкільного віку.

Функція 8. Усвідомлений вибір. Дана функція створює умови для подолання конформізму та прийняття рішень згідно з внутрішньою особистою аргументацією. Дослідження показують, що діти більш схильні до прояву даного феномену. Проходячи етап дорослішання, дитина знайомиться на своєму життєвому шляху з різноманітними соціальними групами та підпорядковується їхньому впливу, інколи це має катастрофічні наслідки для свідомості особистості. Такі, наприклад, як жертва булінгу (пасивне прийняття існуючого порядку, відсутність власної позиції) або навпаки – агресор (некритичне слідування стереотипам авторитету «сили»), що в майбутньому відкладає свій відбиток на подальшому світогляді індивідууму та має прямий вплив на успішність особистості. Розуміння внутрішніх мотивів та усвідомлення особистого вибору дозволяє долати піддатливість маніпуляціям, фундаментом для цього стають цінності, засвоєні знання та навички, що дозволяє більше прояву особистісного «Я».

Функція 9. Регулювання проблемних ситуацій. Розглядаючи в освітньому процесі багатоманітні проблемні ситуації та різні комбінації їх вирішення, молодші школярі утворюють патерни у мозковій діяльності 88 особистості, що в майбутньому виступають, як «формули» або «шаблони» для подолання труднощів. Саме вирішення проблемних ситуацій у міжособистісних стосунках складають вагому цінність для спокійного стану людини. Проте для набуття цього вміння потрібно бути ознайомленим з різноманітною інформацією та застосовувати критичне й креативне (творче) мислення. Адже у стресових ситуаціях потрібно не забувати ще про моральний компас, який інколи в швидкому прийнятті рішення показує протилежний бік моральності та вказує на ступінь сформованості операційно-діяльнісного компоненту соціальної компетентності

Додаток Б

План-конспект уроку дизайну і технологій

Тема.. ВИГОТОВЛЕННЯ ЛЯЛЬКИ-МОТАНКИ «БЕРЕГИНЯ»

Мета: поглибити знання учнів з технології поетапного виготовлення ляльки-мотанки, удосконалити процес виготовлення ляльки-оберега «Берегиня»; формувати в учнів вміння дотримуватися санітарно-гігієнічних вимог, організації робочого місця, правил безпечної праці під час виконання практичної роботи та вміння користуватися допоміжними джерелами; удосконалювати навички роботи в групі й уміння презентувати результати своєї діяльності; формувати комунікативні, соціальні компетентності, компетентності продуктивної творчої праці; розвивати творчий підхід до вирішення завдань, конструкторські та дослідницькі навички; виховувати художній та естетичний смаки, шанобливе ставлення до оберегу як національної культурної спадщини українського народу, інтерес до народних традицій, зокрема рукоділля,

Тип уроку: застосування знань, умінь і навичок.

Методи, прийоми: метод конструювання виробу, «незакінчене речення», мультимедійні презентації, «мікрофон», бесіда-актуалізація.

Обладнання: проектор, ноутбук, екран; електронна презентація; види тканин, ножиці; голка, нитки різних видів, бісер, тасьма, штучні квіти, каркас для панно, зразки готових виробів, кольорові ілюстрації, робочі папки - портфоліо.

Форма уроку:урок-проект

Цілі:

учні знають:

- правила безпечної праці, санітарно-гігієнічні вимоги;
- види ляльок, їх функції;
- технології виготовлення ляльок;

учні вміють:

- організовувати робоче місце;
- відрізняти ляльки-мотанки від інших видів ляльок;
- розробляти технологічні картки виготовлення виробів;
- підбирати дизайн одягу ляльки;
- створювати ляльки-обереги згідно з обраною технологією;
- презентувати свою роботу.

Хід уроку

I. Організація класу до навчальної діяльності

Моя лялька-мотанка

Ниточкою змотана,

Оберіг мій на землі,

Талісман мені в житті

II. Повідомлення теми та мотивація навчальної діяльності учнів
Створення позитивного настрою засобом мультимедійної міні-презентації
«Зустріч зими з весною».

Слово вчителя

Учні звертаються до «Карток самооцінювання».

Етап цілевизначення

Готуючись до цього уроку, ви протягом певного часу працювали над визначеними завданнями в 2 групах: «Дизайнери» та «Технологи». Тож спробуйте спрогнозувати тему сьогоднішнього уроку.

Відповіді учнів

Вчитель. Дякую. Дійсно, тема нашого уроку: «Виготовлення ляльки – мотанки «Берегиня». Зверніть увагу на епіграф нашого уроку і протягом заняття спробуйте осягнути суть закладеної думки в ньому.

Тема ця і не нова,

Та для всіх цікава.

Будуть вам нові завдання,

Буде і забава.

І в портфоліо - скарбницю до цієї теми

Технології цікаві ми з вами зберемо!

Тож спробуємо сформулювати відповідно до теми й цілі уроку: (метод «Мікрофон»).

Відповіді учнів

Вчитель. Спасибі, а тепер стосовно теми уроку сформулюйте проблемне питання.

Відповіді учнів

Вчитель. Дякую, я з вами погоджуюся.

III. Засвоєння технології виготовлення виробу

Вчитель. Вивчення українських традицій потребує не тільки ознайомлення з історичними відомостями, а й проведення певних різноманітних досліджень в цій галузі. Так як ця тема охоплює дуже багато сторін нашого буття, ми з вами вирішили ще на початку вивчення теми «Технологія виготовлення української народної ляльки-оберега» створити спільний проект і дали йому назву «Родинні обрядові українські ляльки». Зверніть увагу на характеристику даного проекту:

- За характером діяльності - практико – орієнтований;
- За галуззю виконання – інтегрований;
- За змістом - матеріальний;
- За тривалістю виконання - середньостроковий;
- За кількістю учасників - груповий.

Вчитель. Кожна людина на землі мріє мати оберіг, який захистить її від зла та біди, який допоможе виконати найзаповітніші бажання та дасть сили побороти усі негаразди сьогодення. І ви знаєте, що у нашого народу здавна такий оберіг існував - це лялька - мотанка, яку ми спробуємо створимо вже

на сьогоднішньому уроці. Хоч робота виконувалася спільно, але кожен відповідав за свою ділянку роботи. Отож, найкращий спосіб представити матеріали, зібрані вами з теми проекту, - це їх презентувати. Я передаю слово спікеру групи «Технологи».

(Учнівські повідомлення з використанням виготовлених таблиць та підібраних матеріалів, представлених у формі мультимедійної презентації)

Вчитель. Дякую за презентацію вашої роботи. Зверніться до «Карток самооцінювання». Дійсно, українська народна лялька є втіленням добра й лагідності, є оберегом, який захищає від зла та біди і який допоможе виконати всі заповітні бажання та дасть сили побороти любі негаразди.

IV. Реалізація технології виготовлення виробу

Вчитель. Діти, ви знаєте, що, де б ви не знаходилися: на вулиці, удома, на заняттях, — необхідно бути дуже обережними. На цьому році ми користуватимемося різними предметами, тож дотримання техніки безпеки при цьому є обов'язковим. Перед початком роботи давайте ще раз нагадаємо правила техніки безпеки. Зверніть увагу на екран.

Інструктаж з охорони праці

Вчитель. Тож запрошую всіх до нашої творчої майстерні! *(Учні сідають за стіл і виконують практичну роботу)*

Оскільки на уроці ви виконуватимете практичну роботу, подивіться на своє робоче місце і перевірте чи всі матеріали та інструменти є для її виконання.

Самостійна практична робота виконується за інструкційними картками.

Вчитель. Лялька-мотанка здавна у кожній родині виконувала роль оберегу, була символом мудрості, берегинею роду, символом матері- заступниці та зв'язку між поколіннями. Тому, перш ніж приступити до роботи, попросіть у Господа (як робили наші пращури) благословення на добру справу.

Приступимо до роботи з чистим серцем, ясним розумом, щирими помислами. Покриваючи тіло ляльки тканиною, вкладайте в неї свої думки і наміри: для чого ця лялька робиться і в чому буде допомагати нам. І нехай «Берегиня» дійсно стане оберегом для родини і втіленням наших найприємніших сподівань.

Прошу під час виготовлення ляльки- мотанки «Берегиня», коментувати операції по виготовленню її елементів.

Учні виконують практичну роботу та коментують свої дії.

Презентація виготовленої ляльки.

V. Підсумок уроку (рефлексія)

Вчитель. Отож, діти, ви сьогодні добре попрацювали над виробом. Оцініть свою роботу і поставте відповідні бали у «Картки самооцінювання» .

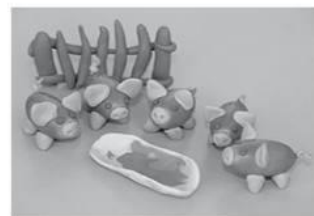
Видно, що ви не тільки вивчили теоретичний матеріал, використовуючи додаткову літературу, а й дібрали та виконали завдання як для своєї групи, так і для іншої, зробили чудові презентації та попереду, діти, на вас чекає виготовлення ще 6 ляльок - оберегів. Тож будьте успішними,

виготовляючи їх! Я вам бажаю наснаги, творчих успіхів та невичерпної енергії.

Урок добігає кінця, тож пропоную підбити підсумки , використавши «Незакінчене речення».

Спільна діяльність
Об'єкти праці, які учні можуть виготовляти в парі

1 клас. Тема «Світ тварин»



1 клас. Тема «Моя родина»



2 клас. Тема «Чому на землі бувають пори року»



2 клас. Тема «Святковий календар осені»



2 клас. Тема «Як птахи готуються до зими»



2 клас. Тема «Який у зими святковий календар»



1 клас. Тема «Мої друзі»



1 клас. Тема «Зимові свята»



2 клас. Тема «Хто такий споживач»



Об'єкти праці, які учні можуть виготовляти в малих групах

1 клас. Тема «Техніка, яка допомагає»



1 клас. Тема «Світ захоплень»



1 клас. Тема «Світ рослин»



Додаток Д

Проект «Місто/село майбутнього»

Разом з однокласниками, за зразком чи власним задумом, виготуйте макет «Місто/село майбутнього».

Вам знадобляться: шматок пінопласту або картону для основи, конструктор «Lego», різнокольоровий картон та папір (колір оберіть за бажанням), картонні коробки з-під молока (соку) тощо, основи від паперових рушників, пластилін, шпажки для барбекю, дерев'яні прищепки, різнокольорові та простий олівці, лінійка, клей ПВА, ножиці та матеріали для оздоблення (за бажанням).

Виконуйте послідовно:

Підготуйте пінопласт або картон для основи. Намалюйте ескіз майбутнього міста/села.

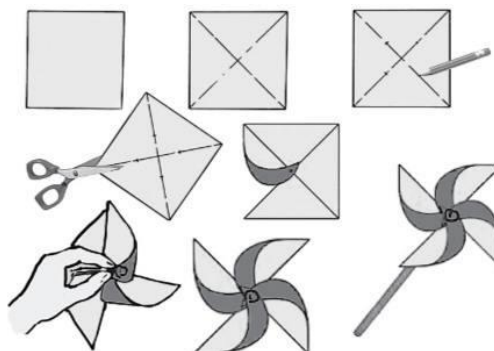
На основі намалюйте вулиці.

Виготуйте макети будинків. Для їх виготовлення викорис-тайте картон, невеликі за розміром картонні коробки, основи від паперових рушників та конструктор «Lego».



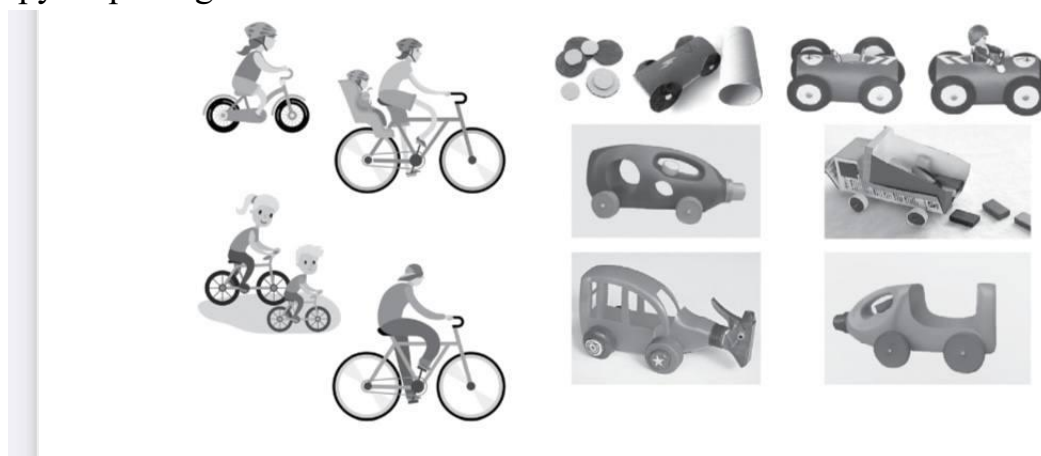
Виріжте з паперу макети сонячних батарей та розмістіть їх на дахи будинків.

Виготуйте вітряки (пригадайте, як їх виготовляли у 1 кл.).



Виріжте з картону фігурки велосипедистів.

Виготуйте моделі транспортних засобів (пригадайте, як ви виготовляли їх у 2 кл.). Для їх виготовлення використайте картон, невеликі за розміром картонні коробки, основи від паперових рушників, дерев'яні прищепки та конструктор «Lego».

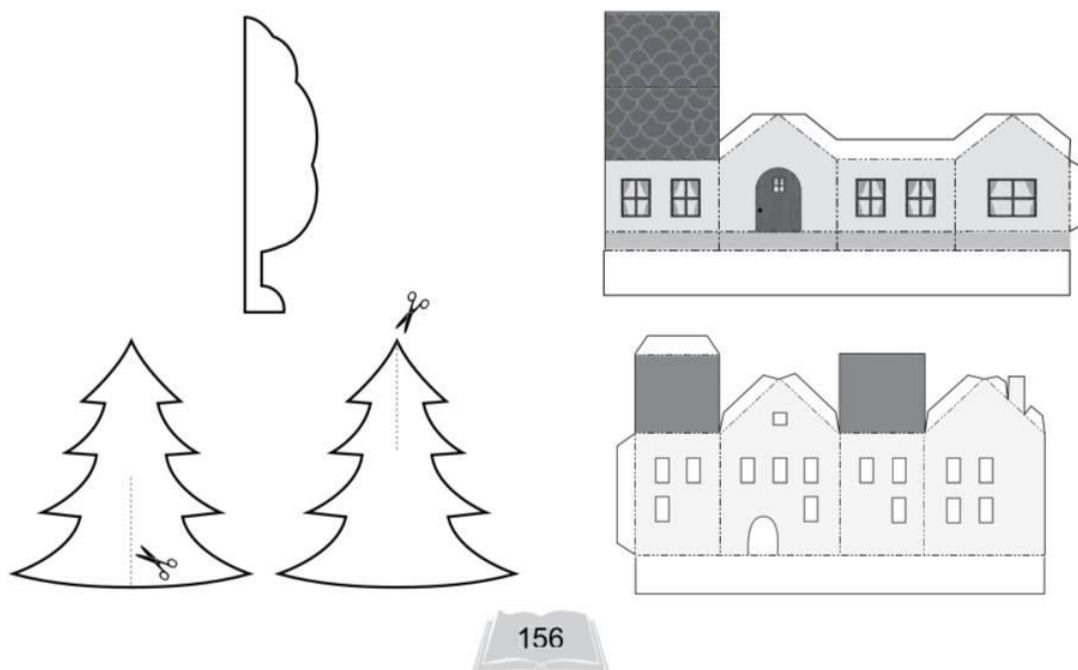


Виготуйте макети дерев (як виготовляли їх у 2 кл.).

Розмістіть виготовлені шаблони будинків, вітряків, дерев, велосипедистів та електромобілів на основу.

Виконайте оздоблення макету «Місто/село майбутнього» за власним бажанням.

Презентуйте частину власної роботи. Поміркуйте, яке місто/село можна назвати «Місто/село майбутнього».



Проект «Класний оркестр»

Приклад міжпредметної інтеграції.

Під час роботи над проектом учні:

Створюють макети музичних інструментів

Рахують фінансові витрати на їх виготовлення

Обговорюють, у якій формі будуть презентувати власну яльність

Презентують виконану роботу (співають пісні, танцюють).



Проект «Благодійний ярмарок»

Приклад транспредметної інтеграції

Виготовляючи вироби для благодійного ярмарку, учні:

Обговорюють план проведення заходу «Благодійний ярмарок» (де він буде проведений, у якій формі, на що будуть виручені кошти тощо)

Вибирають вироби, які будуть виготовляти

Вибирають знайомі їм технології виготовлення виробів, які вони опанували під час уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ», та ті, яких вони навчились під час гурткових занять, удома тощо

Вибирають матеріали, з яких будуть виготовлятися вироби

Виготовляють вироби

З допомогою дорослих планують проведення благодійного ярмарку (уточнюють місце і час проведення, хто за що від-повідає тощо)

Розробляють рекламу заходу (малюють плакати, складають

ірті, створюють відеоролики, створюють голосові повідомлення для шкільного радіо тощо)

Рахують фінансові витрати на виготовлення виробів

З допомогою дорослих проводять благодійний ярмарок

З допомогою дорослих рахують виручені кошти

З допомогою дорослих реалізують мету заходу (віддають кошти відповідно до призначення)

Рефлексія (разом з дорослими обговорюють підготовку та проведення заходу, що вдалося, що не вдалося, що необхідно змінити наступного разу тощо)



